

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему **«ФОРМУВАННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0112
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
освітньо-професійної програми
«Педагогіка вищої школи» Д. О. Каракуцев

Керівник: доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, доцент,
к.філос.н. _____ Л. С. Іванова

Рецензент: доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, доцент,
к.пед.н. _____ Т. П. Голованова

Запоріжжя

2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2023 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Каракуцеву Дмитру Олександровичу

1. Тема роботи: «Формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти»

керівник роботи Іванова Л. С., к. філос. н., доцент

затверджена наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 року № 1505-с

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: вивчення літературних джерел та педагогічного досвіду

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) розглянути та дати загальну характеристику поняття фасилітаційна компетентність, уточнити зміст понять «фасилітація», «компетентність», «педагогічна фасилітація»; обґрунтувати сутність, складові поняття фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО; визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО; проаналізувати педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО; розробити методичні рекомендації щодо формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиця «Характеристика рівнів сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО»; 1 таблиця з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Іванова Л. С.	14.11.22 р.	14.11.22 р.
Розділ 1	Іванова Л. С.	11.01.23 р.	11.01.23 р.
Розділ 2	Іванова Л. С.	19.04.23 р.	19.04.23 р.
Висновки	Іванова Л. С.	16.11.23 р.	16.11.23 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	виконано
2	Написання вступу	грудень	виконано
3	Написання першого розділу	січень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Каракуцев Д. О.

Керівник роботи _____ Іванова Л. С.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Козич І. В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 58 с., 2 таблиці, 41 джерел, 3 додатки.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО.

Об'єкт дослідження: фасилітаційна компетентність майбутнього викладача закладу вищої освіти.

Предмет дослідження: методи і засоби формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти.

Методи науково-педагогічного дослідження: теоретичні – вивчення літературних джерел та педагогічного досвіду, аналіз, узагальнення; емпіричні – спостереження, анкетування, тестування.

Теоретичне значення роботи полягає: в уточненні поняття фасилітація, педагогічна фасилітація; в розширенні знань з питання фасилітаційного компетентності майбутнього викладача ЗВО.

Практичне значення роботи полягає у визначенні відповідних форм і видів навчальної роботи, що найбільш ефективно впливають на формування фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО; у розробці методичних рекомендацій щодо формування у студентів майбутніх викладачів ЗВО фасилітаційної компетентності.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ФАСИЛІТАЦІЯ, ФАСИЛІТАЦІЙНА
КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ПЕДАГОГІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ, ФОРМУВАННЯ,
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ.

SUMMARY

Karakutsev D. O. Formation of Facilitation Competence of the Future Teacher of a Higher Education Institution.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (41 items).

Globalization and European integration dimensions of modern Ukrainian society, strategic positions of partnership pedagogy, related to the ideas of equality, dialogue, and cooperation. They determine the need for specialists who are able to communicate, interact with other people, jointly solve certain problems, work in a team, that is, be ready for facilitative support of subjects of various branches of education in Ukraine. The expediency of forming the facilitation competence of future teachers is indirectly confirmed by legislative and regulatory documents in the context of the requirement to increase the level of pedagogical skills of teaching staff. The modern scientific vision of pedagogical mastery as a system of acquired competences of a teacher creates a methodological basis for the inclusion of facilitation competence in this system.

The purpose of the work: to theoretically substantiate the pedagogical conditions for the formation of facilitation competence of future teachers of higher education institutions.

The research tasks:

1) consider and give a general description of the concept of facilitation competence, clarify the meaning of the concepts “facilitation”, “competence”, “pedagogical facilitation”;

2) to substantiate the essence, constituent concepts of the facilitation competence of the future teacher of higher education;

3) to determine the components, criteria, indicators and levels of formation of the facilitation competence of future teachers of higher education institutions;

4) to analyze the pedagogical conditions for the formation of the facilitation competence of the future teacher of higher education institutions;

5) to develop methodological recommendations for the formation of the facilitation competence of the future teacher of higher education institutions.

Object of research: facilitation competence of the future teacher of a higher education institution.

The subject of the research: methods and means of forming the facilitation competence of the future teacher of the institution of higher education.

Part 1 “Theoretical analysis of the problem of formation of facilitation competence of future teachers of higher education institutions” the concept of facilitation as a type of pedagogical interaction was analysed, the essence and structure of the facilitation competence of the future teacher was considered, the pedagogical conditions for the formation of the facilitation competence of the future teacher of higher education were determined.

Part 2 “Formation of the facilitation competence of the future teacher of higher education institutions” the criteria and indicators of the formation of the facilitation competence of the future teacher of the higher education institution were determined, a pedagogical study was conducted, methodological recommendations were provided for the formation of the facilitation competence of the future teacher of higher education institutions.

The practical significance of the work consists in determining the appropriate forms and types of educational work that most effectively influence the formation of the facilitation competence of future teachers of higher education institutions; in the development of methodological recommendations for the formation of facilitation competence in students of future teachers of higher education institutions.

Keywords: competence, facilitation, facilitation competence, pedagogical facilitation, training, pedagogical conditions.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичний аналіз проблеми формування фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО.....	11
1.1. Поняття фасилітації як різновиду педагогічної взаємодії.....	11
1.2. Фасилітаційна компетентність майбутнього викладача: сутність і структура.....	18
1.3. Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО.....	34
Розділ 2. Формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО.....	43
2.1. Критерії та показники сформованості фасилітаційної компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти.....	43
2.2. Методика проведення педагогічного дослідження.....	49
2.3. Методичні рекомендації щодо формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО.....	55
Висновки.....	62
Список використаних джерел.....	66
Додатки.....	71

ВСТУП

Глобалізаційні та євроінтеграційні виміри сучасного українського суспільства, стратегічні позиції педагогіки партнерства, пов'язані з ідеями рівності, діалогу, співпраці. Вони детермінують потребу у фахівцях, здатних комунікувати, взаємодіяти з іншими людьми, спільно вирішувати певні проблеми, працювати в команді, тобто бути готовими до фасилітативної підтримки суб'єктів різних ланок освіти в Україні. Мета фасилітації – організація ефективної роботи студентів на засадах гуманізму, особистісного саморозвитку, конструктивної взаємодії.

Аналіз психолого-педагогічних наукових джерел з проблеми дозволяють зафіксувати доволі потужний науковий інтерес учених до різноманітних інтерпретацій фасилітації в освіті. Так, в Україні наукові розвідки щодо феномена фасилітації в освіті було започатковано психологом П. Лушином, який використав поняття «екофасилітація» для висвітлення внутрішніх ресурсів людини з метою підтримки іншого суб'єкта. Це дало початок новому напрямку дослідження в Україні – педагогічній фасилітації. Цей напрям досліджень набув подальшого розвитку в освітній площині, проте наукові розробки науковців-психологів (Г. Балл, А. Гельбак, О. Кондрашихіна), які вдало поєднали елементи фасилітації та професійні техніки психолога, сприяли появі сталого наукового терміну «фасилітаційний вплив».

Безпосередньо педагогічний контекст фасилітації почали досліджуватися вченими у 90-ті роки минулого століття. Дослідниця О. Врубльовська та представники її наукової школи (Р. Димухаметов, В. Суміна, Л. Тимоніна) ґрунтовно описали поняття «фасилітаційне спілкування». У нашій країні цієї позиції дотримуються С. Коломійченко та О. Фісун. В останні роки набували розповсюдження поняття «фасилітаційна взаємодія» (З. Ржевська-Штефан) та «фасилітаційна педагогічна дія» (Н. Носова). Науковці (І. Авдеєва, О. Галіцан, В. Нестеренко) послуговуються поняттям «педагогічна фасилітація»,

феноменологічні ознаки якого пов'язані з тріадою професійних позицій учителя-фасилітатора, які було представлено вперше К. Роджерсом у 80-ті роки ХХ століття («я сприймаю» – «я вірю» – «я допоможу»). Безпосередньо поняття «фасилітаційна компетентність» на дисертаційно-монографічному рівні висвітлювали Е. Гуцало та О. Фокша. Фасилітативну діяльність педагога в контексті суб'єкт-суб'єктного підходу до педагогічної діяльності досліджує О. Левченко [5]; розвиток здатності до фасилітативної взаємодії у майбутніх соціальних педагогів засобами соціально-педагогічного тренінгу обґрунтовує С. Борисюк [8]; теоретичну модель готовності педагога до фасилітації розроблена Т. Філь [10], технологічну модель формування фасилітативної спрямованості студентів – О. Масловою [6]. Проте залишається недостатньо розробленою тема формування фасилітаційної компетентності майбутніх педагогів закладів вищої освіти.

Отже, констатуємо, що спеціальних досліджень з проблеми формування фасилітаційної компетентності викладача вищої школи не було здійснено.

Доцільність формування фасилітаційної компетентності майбутніх педагогів опосередковано підтверджується законодавчо-нормативними документами в контексті вимоги підвищення рівня педагогічної майстерності педагогічних кадрів. Сучасне наукове бачення педагогічної майстерності як системи набутих компетентностей педагога створює методологічне підґрунтя для включення в цю систему фасилітаційної компетентності.

Таким чином, формування фасилітаційної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання сприятиме гумнізації освіти за рахунок підвищення їх педагогічної майстерності.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО.

Об'єкт дослідження: фасилітаційна компетентність майбутнього викладача закладу вищої освіти.

Предмет дослідження: методи і засоби формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти.

Відповідно до мети дослідження, можемо виділити такі **завдання**:

1. Розглянути та дати загальну характеристику поняття фасилітаційна компетентність, уточнити зміст понять «фасилітація», «компетентність», «педагогічна фасилітація».

2. Обґрунтувати сутність, складові поняття фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО.

3. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО.

4. Проаналізувати педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО.

5. Розробити методичні рекомендації щодо формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО.

Методи науково-педагогічного дослідження: теоретичні – вивчення літературних джерел та педагогічного досвіду, аналіз, узагальнення; емпіричні – спостереження, анкетування, тестування.

Теоретичне значення роботи полягає: в уточненні поняття фасилітація, педагогічна фасилітація; в розширенні знань з питання фасилітаційного компетентності майбутнього викладача ЗВО.

Практичне значення роботи полягає у визначенні відповідних форм і видів навчальної роботи, що найбільш ефективно впливають на формування фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО; у розробці методичних рекомендацій щодо формування у студентів майбутніх викладачів ЗВО фасилітаційної компетентності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО

1.1. Поняття фасилітації як різновиду педагогічної взаємодії

За останні десятиліття як зарубіжними, так і вітчизняними вченими обґрунтовано фасилітацію саме як нову й ефективну технологію навчання. Науковцями розроблені десятки методів фасилітації великих та малих груп, які успішно застосовуються в процесі організаційних і соціальних змін у різних спільнотах по всьому світу.

Головне поняття нашої наукової роботи «фасилітація» найчастіше пов'язують з поняттями допомога, полегшення, сприяння.

У сучасному педагогічному дискурсі поняття «фасилітація» (від дієслова «facilitate» – «полегшувати, сприяти, допомагати, просувати») широко використовується в аспекті міжособистісної взаємодії як феномен, який покращує якість спілкування і взаємодії між людьми, сприяє її продуктивності [3].

За визначенням Н. Волкової фасилітація – це організація процесу колективного розв'язання проблем у групі, якою керує фасилітатор. Це одночасно процес та сукупність навичок, які дозволяють ефективно організувати обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконати всі заплановані дії з максимальним залученням учасників процесу.

Концептуалізація феномену фасилітації відбулася у студіях М. Бердяєва, М. Бахтіна, Г. Ващенко, Г. Сковороди. Однак наукового статусу фасилітація набула у працях відомого гуманістичного психолога К. Роджерса.

Поняттєве поле феномену фасилітації представлено такими варіативами:

соціальна фасилітація (Л. Тимоніна, В. Фрейнберг); педагогічна фасилітація (І. Авідєєва, О. Галіціан, О. Димова, Р. Димухаметов, І. Жижина); фасилітуюча позиція (О. Фісун); фасилітативність особистості (М. Казанджи); фасилітаційне спілкування (О. Врубльовська, В. Суміна); фасилітація як важливий чинник ефективного спілкування у контексті самоактуалізації особистості (А. Адлер, Г. Балл, Е. Бернс, М. Еріксон, А. Маслоу, К. Ясперс); фасилітаційна взаємодія (І. Прокопенко, Р. Шаповал).

Сучасний науковий дискурс щодо феномену компетентності представлений дослідженнями фундаментальних засад компетентнісного підходу (О. Субетто, І. Байденко, І. Зимня, Ю. Татур), питань впровадження компетентнісного підходу у систему освіти (Н. Бібік, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко). Феномен фасилітаційної компетентності майбутніх вчителів гуманітарних спеціальностей порушено у дисертації О. Фокши. Фасилітаційна компетентність керівника закладу освіти стала предметом дослідження Т. Сорочан [13].

Вивченню впливу, здатного активізувати особистісне зростання присвячено значну кількість праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Це, зокрема, О. Бодальов, В. Кремень, Г. Ковальов, О. Коп'єв, Г. Костюк, С. Максименко, В. Столін, Т. Флоренська, О. Хараш та інші.

За визначенням С/ Хілько фасилітація характеризується сукупністю навичок, що використовуються для ефективного організації обговорення складної проблеми без втрат часу та виконання за короткий термін усіх запланованих дій із максимальним залученням учасників процесу. Така фасилітативна організація процесу групової роботи, що спрямована на прояснення і досягнення групою поставлених цілей, сприятиме ефективній професійній підготовці майбутніх психологів під час застосування інтерактивних технологій навчання. Фасилітатор, що керує процесом обговорення, проводячи заняття, забезпечує успішну групову комунікацію, допомагає групі зрозуміти загальну мету і підтримує позитивну з групову

динаміку для досягнення цієї мети в процесі дискусії, не захищаючи при цьому одну з позицій або сторін.

В дослідженні Т. Гури фасилітація визначається як недирективний стиль управління в межах самоорганізації керованої системи. Якщо за традиційних форм управління (наприклад, групою) суб'єкт сприяє виконанню власних інструкцій і розпоряджень, то в процесі фасилітації суб'єкт повинен комбінувати в собі функції керівника та, насамперед, лідера групи [10].

Мета фасилітації – організація ефективної роботи студентів на засадах гуманізму, особистісного саморозвитку, конструктивної взаємодії.

Фасилітація відрізняється від управління тим, що вона не має директивного характеру. Якщо за традиційного підходу до управління суб'єкт змушує учасників групи виконувати власні інструкції та розпорядження, то у випадку фасилітації її суб'єкт має поєднувати якості керівника, лідера та учасника процесу.

Термін «фасилітатор» (від англ. *fasilitation, facilitate* – допомагати, полегшувати сприяти) прийшов з медицини, де фасилітатор – це той, хто допомагає при народженні.

Фасилітатор в педагогіці – це той, хто допомагає (стимулює, сприяє, полегшує, супроводжує, актуалізує тощо) при народженні думки, ідеї, хто не тільки досконало володіє матеріалом і вміє передавати нові знання, а й розвиває навички і вміння, допомагає учасникам зробити узагальнення, висновки, спираючись на їхній досвід, створює ситуацію успіху та працює на розвиток групи і кожного індивідуально. Фасилітатор підводить кожного до вершини пізнання, успіху і, залишаючись осторонь, надає можливість людині самостійно піднятися на цю вершину та відчувати радість власних досягнень.

Існують різні види фасилітації, і кожен відіграє значну роль у процесі самореалізації, саморозвитку, при цьому відповідає принципам гуманізму. Психологічна фасилітація, педагогічна фасилітація, соціальна фасилітація, спортивна фасилітація, екофасилітація.

Психологічна фасилітація – процес управління і водночас

конструкції/реконструкції керованої системи. При цьому подальший процес є ймовірнісним, нелінійним та незворотним, що відповідає природі особистісної зміни. Психологічна фасилітація обумовлена парадоксальним контролем над процесом самореконструкції та самоорганізації відкритої динамічної системи особистості.

Педагогічна фасилітація – вид педагогічної діяльності, що допомагає студентам/учням в усвідомленні себе як самоцінності, підтримує їхнє прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяє особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей, актуалізує ціннісне ставлення до людей, природи, національної культури на основі організації гуманістичного, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри. Під педагогічною фасилітацією зазвичай розуміють створення певного виду взаємодії, під час якої враховується, насамперед, індивідуальний досвід учасників.

Дослідниця К. Шевченко наголошує на цілеспрямованому застосуванні оновленого досвіду, тобто на встановленні суб'єктності як стильової характеристики навчальної діяльності. Також авторкою були виокремлені найбільш значущі характеристики фасилітаційної взаємодії: співпраця, власна позиція, індивідуальність та рівність, саморозкриття, залученість кожного до спільної діяльності (партисипативність) та організація простору (Шевченко). Заслуговує на увагу наукова позиція І. Жижиної, яка в своєму дисертаційному дослідженні обґрунтувала педагогічну фасилітацію як необхідну якість сучасного педагога[2].

Соціальна фасилітація спрямована на підвищення швидкості або продуктивності діяльності індивіда внаслідок актуалізації (сприйняття, представлення) в його свідомості образу іншої людини (або групи людей), що виступають як суперник або спостерігач за діями цього індивіда [4].

Спортивна фасилітація спрямована на пошук, підтримку і посилення ефективних процесів організації як команди в цілому, так і окремих

спортсменів. Екофасилітація – це процес управління відкритою динамічною системою особистості з метою підтримання її у стані саморозвитку [3]. В екофасилітації принцип профіцитарності означає, що в освітньому просторі вже є всі можливості для успішного саморозвитку особистості та створення нею індивідуальної конкурентоспроможної моделі власного фахового зростання.

Процес фасилітації ґрунтується на трьох основних складових:

1. Валідна (прийнятна, адекватна) інформація. Передбачає, що члени групи діляться всією корисною інформацією, якою вони володіють, намагаючись її зробити максимально зрозумілою для інших.

2. Вільний і компетентний вибір. Передбачає чітке формулювання та спільне розуміння учасниками процесу цілей і задач, що в подальшому сприяє їх кращій реалізації; відсутність тиску та маніпулятивного впливу; здійснення вибору, спираючись на валідну інформацію.

3. Внутрішня відповідальність за вибір. Передбачає відчуття особистої відповідальності за прийняте рішення кожним суб'єктом фасилітаторського процесу; здійснення вибору на основі внутрішніх переконань [5, с. 444].

Для оволодіння технологією фасилітація необхідно мати достатній рівень розвитку таких якостей педагога, як емпатія, толерантність, рефлексія, лідерство, комунікативність.

Ключовими прийомами та техніками фасилітації спілкування [5] є:

- повага та позитивне сприйняття учня як особистості, здатної до самозмін, саморозвитку, самовдосконалення;
- проявлення педагогічного такту, заснованого на довірі без потурання;
- простоті спілкування без фамільярності;
- впливі без придушення самостійності;
- гуморі без глузування;
- авансування похвали;
- поважне звернення до учня;
- створення «ситуації успіху».

Характерні особливості педагога-фасилітатора:

- оцінює свої вчинки з позиції їх позитивного впливу на що-небудь або кого-небудь;

- приймає загальнолюдські цінності;
- вчиться розуміти інші точки зору, толерантний, емпатійний;
- аналізує, співвідносить «своє», «чуже»;
- володіє культурою вибірковості та автономності;
- вміє вирішувати конфлікти;
- здатний перетворювати себе, само розвивати та вдосконалювати;
- усвідомлює власні професійні перспективи;
- вміє долати професійні кризи;
- відповідальний;
- вміє працювати в «команді».

Тому, вважаємо необхідним запропонувати рекомендації, які сприятимуть оптимізації процесу педагогічної фасилітації в освітньому процесі закладу вищої освіти:

- зосередження уваги педагога на становленні й зміцненні основних особистісних установок та постійному особистісному зростанні педагога-фасилітатора;

- використання методів фасилітації, які стимулюють продуктивну роботу групи: практика презентацій, мозковий штурм, ділові та рольові ігри, використання мультимедіа технології, дискусії, дебати тощо;

- удосконалення навичок комунікації, які є визначальними для успішної фасилітації: активне слухання, моделювання, підведення підсумків, концентрація уваги й стимулювання, визнання прогресу, спостереження, інклюзія та ін.

- створення психологічного клімату довіри між усіма учасниками освітнього процесу, забезпечення співпраці в прийнятті рішень;

- психологічна підготовка з розвитку гуманістичних установок і цінностей, спрямована на формування навичок створення атмосфери позитивного прийняття, активного слухання, управління груповою динамікою,

переконаності в особистісній гідності кожної дитини;

- формування різних зворотних зв'язків між педагогом й учнями в процесі навчання;

- створення серед учнів груп вільного спілкування для підвищення рівня психологічної культури міжособистісного спілкування та актуалізації особистісних установок;

- дослідження та творче використання педагогом педагогічних ідей зарубіжного досвіду й адаптація їх до нових соціокультурних умов.

Теоретичне дослідження проблеми педагогічної фасилітації дозволило сформулювати наступні висновки. Проблема педагогічної фасилітації є актуальною на даний час, як в педагогіці так і психології. Педагогічна фасилітація розглядається як умова розвитку професійної діяльності педагога, від якої залежить продуктивність його професійної діяльності. Педагогічна фасилітація обов'язково пов'язана із діяльністю педагога, спрямованою на досягнення певної мети. Здатність педагога забезпечити процес фасилітації дає змогу досягти такої взаємодії з учнем, що сприятиме підтримці в дитині прагнення до самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку, усвідомленню нею себе як самоцінності, її налаштуванню на особистісне зростання, розвиток здібностей та компетентностей.

Варто, звернути увагу на те, що ця взаємодія носить виключно гуманістичний, діалогічний, суб'єкт-суб'єктний характер відносин. Здатність педагога забезпечити таку взаємодію з учнем, позитивно впливати, активізувати, стимулювати процес навчання та виховання.

Педагог-фасилітатор повинен уміти працювати з іншими, мати позитивний досвід та інтерес до організації співпраці, дбати про розширення та поглиблення знань учнів до навчання так, щоб вони стали стійкими і придбали форму прагнень. Позиція педагога-фасилітатора дає змогу дітям розвинути необхідні особистісні здібності, самовдосконалитися, розвинути здатність до самостійної й усвідомленої дії.

Отже, педагогічна діяльність – багатопрофільна і багатоаспектна.

Сучасному педагогу належить працювати з людьми. Його професійна компетентність буде визначатися не тільки інтелектом, сукупністю знань, умінь, навичок, а й особливостями нервової системи, психологічною стійкістю і підвищеною працездатністю у процесі педагогічної діяльності [3].

1.2. Фасилітаційна компетентність майбутнього викладача: сутність і структура

Стратегічні орієнтири сучасної вітчизняної освіти, пов'язані з її людиноцентованими, суб'єктно-діяльними вимірами, реалізацією принципів педагогіки партнерства, ідей компетентної парадигми освіти, зумовлюють зміну статусу педагога в напрямі гуманізації стосунків зі здобувачами освіти, оволодіння стилем міжособистісних відносин, заснованих на взаєморозумінні, співробітництві й емпатії, що акумулюються у фасилітаційній компетентності. За досить широкої дослідженості проблеми фасилітації аспект сутності та структури фасилітаційної компетентності майбутнього педагога залишився поза увагою науковців, тому він потребує наукової розвідки.

Розглянемо базове поняття дослідження «фасилітаційна компетентність майбутнього педагога» на основі аналізу його семантичних складників, якими є «фасилітація» та «компетентність».

Етимологія поняття «фасилітація» пов'язана з англійським «facilitate» (у перекладі «допомога, полегшення, сприяння»). У педагогічну теорію термін «фасилітація» ввів К. Роджерс. Відомий психотерапевт і педагог виділив три основні установки вчителя-фасилітатора:

- 1) «істинність» та «відкритість»;
- 2) «прийняття» і «довіра»;
- 3) «емпатичне розуміння» [9].

К. Роджерс пов'язував фасилітацію з відкритістю власним думкам і

переживанням, здатністю чесно, щиро, відкрито транслювати їх своїм вихованцям; з особистісною впевненістю педагога в можливостях і здібностях учнів; із баченням вчителем внутрішнього світу та поведінки кожного учня з його внутрішньої сторони [26].

Педагогічний контекст фасилітації (О. Димова, І. Жижина) передбачає організацію певного типу міжособистісних відносин, які забезпечують створення ефективних умов для саморозвитку й самореалізації особистості, спонукають її до реалізації зусиль для розкриття власних внутрішніх потенцій. Суттєвими ознаками таких взаємовідносин є взаємопізнання, взаєморозуміння, узгодженість спільних дій і взаємовплив між всіма учасниками [2; 3].

Є доцільним трактування феномену фасилітації (О. Фокша), пов'язане з такими його аспектами:

- взаємовплив людей, зумовлений соціальними контактами, що підвищує їхню активність, сприяє активізації психічних процесів, поліпшенню самопочуття;
- специфічний вид спілкування, який передбачає полегшення взаємодії усіх суб'єктів освітнього процесу;
- спосіб допомоги групі в пошуку шляхів виявлення й розв'язання проблем [34, с. 8].

Беручи до уваги окреслені наукові позиції, будемо тлумачити педагогічну фасилітацію як процес взаємодії, спілкування між суб'єктами освітнього процесу на засадах людиноцентризму, міжсуб'єктності, толерантності й емпатії, що сприяє особистісному саморозвитку та їх конструктивній взаємодії.

Феномен фасилітації ми досліджуємо в межах реалізації компетентнісного підходу, який є спрямованістю освіти на розвиток особистості в результаті формування в неї таких особистісних якостей як компетентність засобами розв'язання професійних і соціальних завдань в освіті (І. Зимня); на формування й розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості (О. Пометун) [6].

Ґрунтовними поняттями компетентнісного підходу є категорії

«компетенція» та «компетентність», які ми трактуємо так:

- компетенція – це задана вимога, норма освітньої підготовки; це об'єктивна сукупність певних знань у будь-якій галузі; це змістовна потенційна характеристика; коло повноважень певної організації, установи або особистості;

- компетентність є суб'єктивною, актуальною, особистісною характеристикою; це реально сформовані особистісні якості та досвід діяльності особистості.

Поняття «фасилітативна компетентність» у працях Т. Сорочан використано у форматі складника управлінської компетентності керівників закладів освіти, який авторка визначає як здатність керівника бути провідником змін в освіті, мотивувати учасників освітнього процесу до особистісного розвитку, забезпечувати для цього необхідні умови [7].

О. Фокша обґрунтовує конструкт «фасилітативна компетентність майбутнього майбутнього викладача зво», який трактує як «інтегративний динамічний комплекс індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних якостей педагога, який характеризуються здатністю вибудовувати фасилітаційну взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу з урахуванням розвивального потенціалу гуманітарних дисциплін»[34, с. 8].

На думку В. Желанової, фасилітативна компетентність – це інтегрована характеристика майбутнього педагога, яка синтезує його провідні професійно-особистісні якості, що забезпечують готовність до фасилітації суб'єктів освітнього процесу.

Представимо структуру фасилітативної компетентності. Відомий підхід О. Фокши, яка виокремлює гносеологічний, праксеологічний, аксіологічний компоненти фасилітаційної компетентності [34]. Наше трактування структури фасилітативної компетентності базується на двох позиціях. Перша пов'язана зі структурно-діяльнісною ознакою, яка ґрунтується на психологічній структурі діяльності, визначеній О. Леонтьєвим як єдність і взаємодія категорій потреби, мети, мотивів, дій (операцій) [5], а також на підході О. Бодальова [1],

відповідно до якого у структурі фасилітативної компетентності доцільно виокремити дві групи особистісних утворень: ті, що постають як спонукачі діяльності та поведінки, ті, що складають їх виконавчий компонент. У цьому контексті структура фасилітаційної компетентності майбутнього педагога представлена мотиваційно-аксіологічним, когнітивним, праксіологічним компонентами.

Тобто спонукальним складником фасилітаційної компетентності є її мотиваційно-аксіологічний компонент; виконавчим – когнітивний і праксіологічний компоненти.

Основою другої позиції є тлумачення фасилітації як сукупності фасилітаційної позиції, фасилітаційної взаємодії, фасилітаційного спілкування.

Відповідно до цього підходу структура фасилітаційної компетентності містить аспекти перцепції, інтеракції, комунікації.

Отже, обґрунтована у дослідженні структура фасилітаційної компетентності є синтезом окреслених наукових позицій. Підтвердженням цього є факт зв'язку мотиваційно-аксіологічного, когнітивного, праксіологічного компонентів фасилітаційної компетентності з механізмами перцепції, комунікації та інтеракції.

Зупинимось детальніше на розгляді певних структурних складників рефлексивної компетентності майбутнього викладача ЗВО.

Мотиваційно-аксіологічний компонент досліджуваного нами феномену пов'язаний із фасилітаційною позицією майбутнього педагога, яка відбиває професійні мотиви й потреби, установки педагога на взаємодію, співпрацю й спілкування на засадах партнерства й міжсуб'єктності зі здобувачами освіти, ціннісне ставлення до них на засадах відкритості, доброзичливості, толерантності, тактовності, емпатійності.

Когнітивний компонент – система знань, які є теоретичною базою для фасилітаційної компетентності. Ми їх визначаємо як систему понять і уявлень про сутність і механізми фасилітації, вікові й індивідуальні особливості здобувачів освіти, про принципи й методи організації фасилітаційного

спілкування і взаємодії.

Праксіологічний компонент. Цей складник фасилітаційної компетентності представлений системою умінь, серед яких виокремлюються перцептивні вміння (вміння адекватно сприймати й розуміти партнерів по спілкуванню); проектувально-конструктивні (вміння організувати командну роботу, надавати педагогічну підтримку й допомогу); комунікативні вміння (вміння організувати партнерські стосунки із суб'єктами освіти, встановлювати з ними зворотній зв'язок); рефлексивно-аналітичні вміння (вміння, пов'язані із самопізнанням і розумінням іншого, самоінтерпретацією та інтерпретацією іншого, вміння бачити себе «очима партнера»).

На підставі викладеного зазначимо, що фасилітація як процес взаємодії, спілкування між суб'єктами освітнього процесу на засадах людиноцентризму, міжсуб'єктності, толерантності й емпатії є суттєвим складником професійної діяльності, а фасилітаційна компетентність як інтегрована характеристика майбутнього педагога, що синтезує його провідні професійно-особистісні якості, які забезпечують готовність до фасилітації суб'єктів освітнього процесу, є важливою професійно-особистісною характеристикою сучасного педагога.

Структура фасилітаційної компетентності майбутнього педагога містить мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, праксіологічний компоненти, які мають аспект перцепції, інтеракції, комунікації. При цьому мотиваційно-аксіологічний компонент пов'язаний із фасилітаційною позицією, яка передбачає людиноцентровану установку, ставлення до здобувачів освіти як до найвищої цінності, відкритість, доброзичливість, толерантність, тактовність, емпатійність; когнітивний компонент містить знання про сутність фасилітативної взаємодії та спілкування, вікові й індивідуальні особливості суб'єктів освіти; праксіологічний компонент представлений перцептивними, проектувально-конструктивними, комунікативними, рефлексивно-аналітичними вміннями.

Переважає більшість науковців переконані, що освітній процес у закладах вищої освіти повинен здійснюватися на основі компетентнісного

підходу. Трактування поняття «компетентність» ми можемо бачити в наукових працях О. Овчарук. Науковець позиціонує цей термін як інтегровану характеристику якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, уміння, ставлення, поведінкові реакції [24, с. 93]. Не буде вичерпним аналіз наукових та нормативних джерел в аспекті визначення змісту поняття «компетентність» без аналізу ще однієї категорії – «професійна компетентність», яка є комплексною категорією характеристики компетентного фахівця.

Наприклад, дослідник І. Смагін трактує професійну компетентність педагога як інтегровану здатність особи здійснювати професійну педагогічну діяльність за нормативно визначеними функціями в межах вимог до професійної діяльності (Смагін). У працях В. Синенка зазначено, що це – інтегрування відповідного рівня професійних знань, умінь та навичок педагога, його особистісних якостей, що виявляється в результаті діяльності (рівень вихованості і освіченості учнів) (Синенко).

Інтерпретацію даного поняття можна знайти і в науковому доробку О. Галіцян. Професійну компетентність викладача дослідниця позиціонує як здатність особистості успішно здійснювати метапрофесійну діяльність у проекції індивідуально-особистісного розвитку і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти, що враховують вимоги до освіти європейського рівня [7].

Аналізуючи дослідження науковців, поняття «професійна компетентність учителя» розглядають як цілісний динамічний багаторівневий комплекс знань та вмінь педагога, що забезпечують творче використання набутих цінностей і досвіду діяльності для виконання завдань шкільної освіти й відображають результат навчання на кожному освітньому рівні.

Наука не стоїть на місці, все змінюється, і майбутній викладач закладу вищої освіти також повинен йти в ногу з цими змінами. На сьогоднішній день існують величезна кількість різних прийомів, методів, засобів, технологій фасилітаційного навчання. Завдання справжнього педагога – вибрати з цієї

неймовірної кількості найбільш ефективні та вміти ними користуватися, щоб значно полегшити сприйняття складного матеріалу. Іншими словами, підтверджувати давно відомий факт «Все геніальне – просто!». Ця властивість лежить в основі фасилітації, оскільки даний термін походить від англійського «facilitate», що означаю полегшувати, сприяти, допомагати. Під час фасилітації навчання викладач отримує можливість використовувати не догматичні методи і прийоми, а ті з них, які сприяють творчому засвоєнню необхідної інформації, формують уміння міркувати, шукати нові грані проблем у вже відомому матеріалі. Вона дозволяє викладачеві зайняти позицію не «над», а «разом» зі студентами і не боятися при цьому, що його можуть звинуватити в «незнанні існуючих на практиці проблем», які аналізуються в ході курсу і часто ставляться під сумнів (Воробйова).

На думку Н. Волкової фасилітатор в педагогіці – це той, хто допомагає (стимулює, сприяє, полегшує, супроводжує, актуалізує тощо) при народженні думки, ідеї, хто не тільки досконало володіє матеріалом і вміє передавати нові знання, а й розвиває навички і вміння, допомагає учасникам зробити узагальнення, висновки, спираючись на їхній досвід, створює ситуацію успіху та працює на розвиток групи і кожного індивідуально. Фасилітатор підводить кожного до вершини пізнання, успіху і, залишаючись осторонь, надає можливість людині самостійно піднятися на цю вершину та відчути радість власних досягнень. При фасилітації навчання викладач отримує можливість використовувати не догматичні методи і прийоми, а ті, які сприяють творчому засвоєнню необхідної інформації, формують у студентів уміння міркувати, шукати нові грані проблем у вже відомому матеріалі. Вона дозволяє викладачеві зайняти позицію не «над», а «разом» зі студентами і не боятися при цьому бути звинуваченим у «незнанні наявних на практиці проблем», які аналізуються в ході курсу і часто піддаються сумніву. Отже, викладач залишається дослідником і не втрачає свого обличчя як учений, не виконує роль педагога-догматика, що має однозначні відповіді на всі без винятку запитання навчальної програми. Усе це створює умови для підвищення інтересу

і пізнавальної активності студентів, оптимізує процес розвитку їхньої професійної самосвідомості [3].

На думку дослідниці під педагогічною фасилітацією слід розуміти створення такої взаємодії, коли актуалізується індивідуальний досвід учасників, відбувається взаємодія та взаємотрансляція індивідуальних контекстів розуміння навчальної інформації, виникає необхідність і можливість оперативного та індивідуально мотивованого застосування оновленого досвіду, тобто відбувається становлення суб'єктності як стильової характеристики навчальної діяльності. Опора на суб'єктний досвід студентів стає головним фасилітативним фактором, оскільки саме за таких умов уможлиблюється їх особистісний розвиток. Така діяльність є специфічним видом педагогічної діяльності викладача, яка має за мету допомагати студенту в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати його у прагненні до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяти його особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей, актуалізувати ціннісне ставлення до людей, природи, національної культури на основі організації підтримуючого, гуманістичного, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри.

Педагогічна фасилітація є однією з форм психолого-педагогічного супроводу процесу навчання, яка спрямована на реалізацію особистісно значущих цілей у процесі навчання і створення творчого освітнього середовища. Отже, педагогічна фасилітація підсилює продуктивність освіти (навчання, виховання) і розвитку суб'єктів педагогічного процесу за рахунок їх особливого стилю спілкування й особистості викладача; допомагає подолати традиційне закріплення за студентами виконавської частини спільної діяльності і тим самим перейти від формування фахівця як функціонера до підготовки активного, здатного до самостійного аналізу і прийняття нестандартних рішень спеціаліста. Складовими педагогічної фасилітації є ефективна комунікація, позитивне мислення, вдячність, прийняття (толерантність), щирість, спеціальна робота зі спостереження і діагностування, формування якостей, виявлення

причин і умов змін, що відбуваються, а за необхідності – оперативне внесення педагогічних коректив.

Педагогічна фасилітація – це якісно вищий і такий, що відповідає сучасним запитам практики, рівень організації навчання майбутніх професіоналів. Практично студент засвоює рівно стільки, скільки в нього виникло запитань, тобто наскільки він був свідомо активним у навчальному процесі. Жодний емоційно і логічно побудований виклад матеріалу не дає бажаного ефекту, якщо студенти з певних причин залишаються пасивними слухачами, які лише присутні на лекції і формально фіксують її зміст. Кожен з них бере від занять рівно стільки матеріалу, скільки виявлено ним свідомості при його сприйнятті.

Найбільш значущими характеристиками педагогічної фасилітативної взаємодії є такі:

- співпраця: взаємодія викладача зі студентами та студентів між собою ґрунтується на розумінні і підтримці. Організація діяльності та взаємодії спрямована на конструктивне вирішення проблемних завдань;

- власна позиція: за кожним учасником взаємодії визнається право на власну думку, позицію, що має на увазі щире зацікавлення у думці інших і ненав'язуванні власної думки;

- індивідуальність та рівність: кожен суб'єкт визнається неповторною особистістю, рівною серед інших у прояві своєї індивідуальності;

- саморозкриття: фасилітатор педагогічно грамотно і відкрито виявляє свої власні почуття й емоційні переживання, знімаючи психологічні бар'єри відчуженості між учасниками взаємодії;

- залученість кожного до спільної діяльності (партисипативність): співучасть студентів в організації діяльності з педагогом, спільне прийняття рішень про форми, способи і норми здійснення взаємодії, колективна відповідальність за прийняті рішення;

- організація простору: фасилітативна організація простору дозволяє вільно встановлювати зоровий контакт, виконувати спільні дії, обмінюватися

вербальними і невербальними засобами комунікації, емоційними станами, забезпечуючи зворотний зв'язок і взаєморозуміння.

У рамках педагогічної фасилітації перед викладачем постають такі завдання:

- здійснення діагностики типових та індивідуальних проблем аудиторії (ступінь мотивованості на продовження освіти, інформаційний запит, актуальний рівень професійної компетентності і домагань, готовність навчатися в запропонованій формі, психофізіологічні і соціально-психологічні особливості, попередній освітній та професійний досвід тощо);

- надання допомоги у самовизначенні та виборі необхідного розвивального в професійно-особистісному відношенні освітнього маршруту і режиму навчання;

- підтримка в адаптації до умов навчання (склад студентів, зміст, способи роботи з інформацією);

- створення умов для позитивного настрою та розуміння перспектив професійного та особистісного зростання;

- формування ситуації міжсуб'єктної взаємодії в ході навчання;

- надання кожному студенту можливості самовираження і самоствердження в середовищі однокурсників за рахунок презентації власного «Я» і життєвого досвіду;

- забезпечення реального розвивального просування в освоєнні освітнього змісту в логіці «ставлення – свідомість – діяльність»;

- гарантування отримання конкретного освітнього продукту, який можна «перенести» в ситуацію професійної діяльності (проект, програма дій, технологія та ін.);

- психологічна допомога щодо виходу із ситуації навчання і перспективи подальшого просування в просторі професійної діяльності.

Дослідниця О. Галіцян наголошує, що для здійснення педагогічної фасилітації важливими є, передусім, особистісні домінанти педагога як фасилітатора.

Фасилітаційна компетентність – це інтегративний, динамічний комплекс індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних характеристик особистості. У своя чергу, індивідуально-особистісні характеристики включають у себе специфічні властивості особистості (емпатійність, комунікативність, відкритість, креативність), прагнення реалізувати свій внутрішній творчий та інтелектуальний потенціал у взаємодії із суб'єктами освітнього простору; увиразнену фасилітаційну позиція як світоглядну орієнтація [7].

Професійно-діяльнісні якості – це, насамперед, уміння розробляти адекватні моделі комунікативної взаємодії у професійному контексті, вільне послуговування механізмами педагогічної підтримки й супроводу особистісного зростання студента чи учня, здатність розробляти оптимальні індивідуальні траєкторії професійного зростання майбутніх фахівців із урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

Заслуговує уваги дослідження О. Фісун про зміну професійної позиції вчителя в закладах загальної середньої освіти: від шаблонної усталеної форми передачі навчального матеріалу до розвитку гуманних і взаємошанобливих стосунків між усіма учасниками педагогічного процесу.

На думку дослідниці, поняття «позиція» – це складна, відносно усталена система ставлень, мотивів, установок, цінностей людини, які є пріоритетними в процесі своєї життєдіяльності [31].

Спираючись на це, О. Фісун доведено, що фасилітуюча позиція вчителя є системою настанов, яка зумовлює визначення ним цілей професійної діяльності, власного місця в ній, вибір дій, засобів, методів оцінювання отриманих результатів. При даній позиції ключовими ознаками є, перш за все, сприйняття та прийняття кожного вихованця як безумовної цінності, прояв поваги та толерантності до її інтересів, прагнень, потреб, упевненість у його можливостей та підтримка будь-яких починань. Вираження вчителем «емпатичного розуміння» дитини, здатність «зазирнути» на внутрішній світ і поведінку учня мовби його очима даю змогу підкреслити значимість і

усвідомлення учня як особистості. Щирість у виявленні вчителем своїх думок і переконань, стимулювання, ініціювання й заохочення саморозвитку та самовиховання учнів – всі ці ознаки характеризують фасилітатора в процесі педагогічної діяльності [31].

Найбільш близьким за змістом до базового поняття дослідження – фасилітаційна компетентність учителя – є термін, використаний Т. Сорочан – фасилітаційна компетентність керівника закладу освіти [34, с. 38].

За словами дослідниці, фасилітаційна компетентність полягає у спрямуванні творчої діяльності педагогів на створення оригінальної освітньої практики. За таких умов педагог набуває вже нового статусу – стає фасилітатором. В основі діяльності фасилітатора виступає саме стимулювання процесу навчання. Уміння забезпечити відповідну психологічну атмосферу та сприятливі умови для самореалізації кожної особистості підкреслять рівень професіоналізму педагога.

Досліджуючи проблему формування фасилітативної компетентності викладача, О. Парунова та Р. Дімухаметов визначають її як складну інтегративну якість педагога й виокремлюють у ній також чотири компоненти: мотиваційний, когнітивний, операціонально-діяльнісний та рефлексивний [22].

Вважаємо, що до складу фасилітативної компетентності входить комплекс методичних умінь і навичок. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що для успішної фасилітації необхідно оволодіти методами управління груповими процесами; методами роботи з груповою динамікою; сформуванню розуміння специфіки роботи з різними групами (за гендером, віком, професією, соціальним статусом тощо); набути навичок урахування особливостей роботи з «важкими» учасниками групи, навичок медіації структурування, візуалізації тощо (Волошина).

У своїх працях К. Роджерс виділяв три характеристики вчителя-фасилітатора, які на наш погляд можна віднести і до майбутнього викладача ЗВО:

1. Конгруентність (справжність, щирість) – здатність людини

контролювати й розуміти власні почуття та можливість їх щиро висловлювати.

2. Безумовне прийняття учня, безумовне позитивне відношення. Ця складова вчителя-фасилітатора є ніби вірою вчителя в можливості і здібності кожного учня.

3. Емпатія, емпатичне розуміння, тобто бачення вчителем внутрішнього світу й поведінки кожного учня з його внутрішньої позиції (позиції учня) [26, с. 54].

Розкриття особливостей структури ключових кваліфікацій педагога-фасилітатора відображено у працях О. Шахматової. Саме дійовий педагогічний гуманізм, соціально-комунікативна компетентність, соціальний інтелект, наднормативна професійно-педагогічна активність, соціально-психологічна толерантність, педагогічна рефлексія, соціальна відповідальність повинні комплексно вдосконалюватися в процесі педагогічної діяльності задля покращення ефективності освітнього процесу [35].

Питання особистісних якостей фасилітатора присвячені праці С. Березки. Авторка умовно об'єднує їх у декілька груп:

- 1) інтелектуальні;
- 2) емоційні;
- 3) мотиваційні;
- 4) розуміння себе й оточуючих;
- 5) характеристики спілкування;
- 6) ділові характеристики [1].

Як вважає С. Березка, розвиваючи фасилітативну компетентність, необхідно враховувати такі здібності та якості, як: спрямовування та структурування дискусії групи під час розв'язання проблем; орієнтування в різних видах діалогів, бесід і зустрічей; уміння виходити із зони комфорту й допомога в цьому учасникам; стресостійкість; швидка реакція на зміну обставин, мотивування учасників на особистісні зміни та саморозвиток [1].

Ураховуючи вище зазначене, для педагога-фасилітатора постає необхідність розвитку конкретних умінь. Перш за все, це вміння не просто

уважно слухати, а й чути сказане кожним учасником освітнього процесу. Запам'ятовувати та аналізувати ситуації, під час яких збільшується зацікавленість матеріалом, підвищуються мотивація до самостійного вирішення певного завдання. Також необхідно навчитися «відчувати» колектив, тобто моделювати структуру заняття, ураховуючи психологічний стан та поведінку здобувачів освіти. Вартує уваги також стиль спілкування з колективом, а також забезпечення зворотного зв'язку під час навчання. По-перше, це, звичайно, великий словниковий запас і правильна побудова речень. Оскільки учні беруть приклад із педагога і це враховуються під час їхньої відповіді. По-друге, це емоційне забарвлення сказаного. Мається на увазі, що фасилітатор, володіючи своїм голосом, інтонацією, певним сигналом (наприклад, жестом чи мімікою) може вплинути на клас для врегулювання поведінки, наголосити на правильності думок, або, навпаки, зарадити хибним твердженням.

На важливість зміни центрації викладача з методичної чи пізнавальної на гуманістичну вказує О. Кондрашихіна. Дослідниця зауважує, що безумовне прийняття цінності особистості студента, відсутність оцінювального ставлення, «навішування ярликів», ставлення до студента як до рівноправного партнера створюють умови психологічної безпеки, що позитивно впливає як на освітній процес, так і на особистість викладача та студентів [19].

На розвитку вмінь майбутнього педагога-фасилітатора наголошують також дослідники Н. Волкова та А. Степанова. Учені зазначають, що також необхідно вміти діагностувати й заохочувати ефективну (коригувати неефективну) поведінку, підбирати конструктивні моделі поведінки під час внутрішньогрупової та міжгрупової взаємодії. Учителя також треба навчитися розвивати в собі терплячість, розсудливість, раціональність під час оцінювання робіт, а також викликати довіру студентів [3].

У науковому доробку Р. Дімухаметова детально схарактеризована базова модель фасилітаційної діяльності педагога. Автор виділяє декілька складових так званого «атрибутивного кільця»:

- 1) фасилітація мотивуютьовальної діяльності;

- 2) фасилітація формування мети;
- 3) фасилітація пошуку предмета пізнання;
- 4) фасилітація пошуку методу діяльності;
- 5) фасилітація пошуку засобів пізнання;
- 6) фасилітація реалізації процесу;
- 7) фасилітація рефлексії [22].

Таким чином, фасилітуюча позиція підкреслює, що педагог не намагається формувати особистостей за певними шаблонними характеристиками, а допомагає їм саморозвиватися на основі врахування власного життєвого досвіду, переконань і прагнень до розв'язання суперечностей. Причому фасилітація для кожного здобувача освіти розбудовується на основі врахування її індивідуального досвіду, життєвих принципів, уподобань тощо.

На нашу думку, формування фасилітаційної компетентності педагога повинне здійснюватися чи не з першого дня навчання в закладах вищої освіти, оскільки підготовка майбутніх викладачів підпорядковується компетентнісній парадигмі функціонування освіти в Україні.

Ф. Мухаметзянова та Р. Хайрутдинов у статті «Про феномен фасилітації у вищій освіті» виділяють три основні функції фасилітатора, якими має оволодіти педагог у виші [22]:

- надання «дозованої допомоги» студентам у розвитку їхньої особистості як суб'єкта навчально-професійної діяльності;
- психолого-педагогічний супровід розроблення контенту навчальних програм та індивідуальних освітніх траєкторій і маршрутів;
- підтримку традицій у студентській культурі й розвиток іміджу студенту університету.

Основними завданнями педагогічної фасилітації у ЗВО є:

- розвиток індивідуальності, креативності, суб'єктності студентів;
- стимулювання та мотивування студентів;
- надання педагогічної підтримки, супровід та ініціювання різноманітних

форм індивідуальної активності студента на всіх етапах педагогічного процесу, у середині яких відбувається особистісне становлення й розвиток студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності [4].

До найбільш значущих характеристик фасилітації в освітньому процесі зараховують [3]:

- співпрацю: взаємодію викладача і студента, що ґрунтується на взаємоповазі, взаємоприйнятті, підтримці й вірі у спроможність студента самостійно та повністю оволодіти матеріалом; педагог-фасилітатор займає позицію «м'якого» втручання, а саме стимулює і спрямовує пізнавальну діяльність студентів на пошук та аналіз інформації щодо певного запитання чи завдання;

- власну позицію: педагог-фасилітатор не нав'язує власну думку, він зацікавлений, щоб у студентів була своя точка зору; важливою є повага до різних позицій і думок і відсутність засудження за відмінні погляди;

- індивідуальність і рівність: кожен студент визнається самобутньою особистістю, педагог-фасилітатор однаково уважно ставиться до всіх студентів;

- саморозкриття: викладач-фасилітатор педагогічно грамотно й відкрито проявляє власні почуття та емоції, тим самим знімаючи психологічні бар'єри між учасниками взаємодії та створюючи умови психологічної безпеки;

- організацію просторового середовища: фасилітаційна організація простору дає можливість налагоджувати зоровий контакт, виконувати спільні дії, обмінюватися вербальними й невербальними засобами комунікації, емоційними станами, забезпечуючи зворотній зв'язок і взаєморозуміння.

Неможливо уявити ефективну педагогічну взаємодію без взаємопізнання, взаєморозуміння, узгодженості спільних дій між всіма учасниками освітнього процесу. У такому випадку процес трансляції від учителя вихованцем певних знань і цінностей активізують саморозвиток кожного суб'єкта, його повноцінну самореалізацію як особистості і, таким чином, перетворюються у вільний акт співробітництва та співтворчості.

Поняття «педагогічної фасилітації» постає як специфічний вид

педагогічної діяльності педагога, головними завданнями якого є допомога студенту в усвідомленні себе як самоцінності; підтримка її прагнення до саморозвитку та самореалізації; сприяння розкриттю здібностей та особистісному зростанню, пізнавальних можливостей. Не варто забувати про ціннісне ставлення до людей, національної культури, природи, шляхом організації гуманістичного, допомагаючого, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, і, звичайно, створювати атмосферу безумовного прийняття, розуміння та довіри.

Підсумовуючи сказане вище, можна стверджувати, що фасилітаційна компетентність – це інтегративний, динамічний комплекс індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних характеристик педагога що характеризуються здатністю створювати взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу з урахуванням мотивації до навчальних предметів. За результатами аналізу наукових праць учених (О. Галіцян, Т. Сорочан, О. Фісун) можна конкретизувати поняття «фасилітації» як вид педагогічної взаємодії, що ставить за головну мету діяльності створення сприятливих передумов для реалізації внутрішніх сил кожної особистості, а також забезпечує усвідомлений, інтенсивний і продуктивний розвиток і саморозвиток її учасників.

1.3. Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО

На етапі реформування сучасної вищої школи в педагогічних дослідженнях, пов'язаних з проблемами вдосконалення функціонування педагогічних систем та підвищення ефективності освітнього процесу, одним з аспектів, що викликають найбільший інтерес, є виявлення, обґрунтування і перевірка педагогічних умов, що забезпечують успішність підготовки до майбутньої діяльності. Питаннями визначення педагогічних умов в різних аспектах педагогічної науки займалися такі дослідники як: О. Белкін,

Н. Іполітова, О. Городиська, Н. Кузьміна, В. Манько, В. Нестеров, І. Раченко, Н. Стеріхова, О. Федорова, Н. Яковлева та інші.

Перш за все уточнимо визначення терміна «умови». Так, дослідники Ю. Бабанський, В. Краєвський вважають, що умови – це сукупність заходів, які сприяють досягненню найкращих результатів [2, 29]. Погоджуємося із сучасною дослідницею О. Усик, яка зазначає, що найкоректнішим є таке визначення поняття педагогічні умови, в основу якого покладено досягнення студентів як кінцевий результат впливу умов [9, 82].

Існує ряд підходів до визначення поняття «педагогічні умови»: сукупність факторів, обставин, компонентів, передумов, заходів, що сприяють сприятливому, успішному протіканню процесу навчання і виховання (О. Белкін, Л. Качалова); педагогічне середовище, комплекс педагогічних взаємодій, система педагогічних засобів (С. Кашлев, М. Недвецька, І. Птіцина) тощо. О. Федорова під педагогічними умовами розуміє сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей її здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого завдання.

У Біктагірова педагогічні умови розглядаються як обставини, за яких компоненти навчального процесу (зміст, викладання й учіння) подані в найкращому взаємозв'язку та створюють атмосферу плідної співпраці між учителем і курсантами, що забезпечує плідне викладання, керівництво навчальним процесом, а курсантам – успішне навчання.

В. Манько педагогічні умови визначає як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [37]. В педагогіці під умовами, як правило, розуміють фактори, обставини, сукупність заходів, від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи. Сучасна дидактика трактує поняття «умова» як сукупність факторів, компонентів навчального процесу, які забезпечують успішність навчання.

Враховуючи, що термін «комплекс» характеризується як сукупність предметів, явищ чи властивостей, які становлять єдине ціле [24], можна визначити, що комплекс педагогічних умов, необхідних для формування фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти – це взаємопов'язана сукупність чинників, в якій кожна складова слугує послідовному досягненню однієї з конкретизованих цілей на шляху до визначеної кінцевої мети. При цьому, реалізація кожної умови створює підґрунтя для запровадження наступної, що й характеризує їхній тісний взаємозв'язок.

Проектування педагогічних умов – це взаємопов'язане проектування кожного з компонентів в контексті організації системи можливостей для задоволення всього ієрархічного комплексу потреб та реалізації потреб усіх суб'єктів освітнього процесу. Ми вважаємо, що при моделюванні процесу формування фасилітаційної компетентності студентів мають бути враховані дві сторони. По-перше, це реально існуючі умови і можливості підготовки, по-друге, особистість студента, яка є практичною сутнісною складовою цих умов.

Відповідно повинні бути поєднані два аспекти. перший, представляє структурну модель освітнього середовища, і другий, відображає рушійні чинники динаміки процесу розвитку фасилітаційної компетентності студента. Важливою умовою процесу формування фасилітаційної компетентності є забезпечення студентів не тільки знаннями, але й формування в них відповідних умінь і навичок використовувати набуті знання у практичній діяльності.

Педагогічні умови – це ті необхідні й достатні обставини, від яких залежить ефективність освітнього процесу. У більшості сучасних педагогічних досліджень маються на увазі обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес (наприклад, професійної підготовки фахівця), що опосередковується активністю особистості або групи людей [37, с. 123].

На думку Я. Кічука, педагогічні умови є результатом цілеспрямованого

відбору, конструювання і застосування елементів захисту, методів (прийомів) організаційних форм певного процесу задля досягнення цілей. Спирається науковець у цьому на позицію І. Беха, який розуміє педагогічні умови як єдність змісту, методів і форм, зокрема, виховного процесу [36].

Зважаючи на те, що категорія «формування» у педагогіці є процесом розвитку явищ, систем під певним педагогічним впливом, ми розуміємо феномен «формування фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО» як цілеспрямоване систематизоване накопичення позитивних кількісних та якісних змін у змісті фасилітаційної компетентності студента-майбутнього викладача та досягнення інтегративної єдності його компонентів у спеціально створеному освітньому середовищі. Такими педагогічними впливами можуть виступати педагогічні умови.

Зазначимо, що під педагогічними умовами формування фасилітаційної компетентності, на наш погляд, слід розуміти сукупність дій, спрямованих на поетапне моделювання й ефективне функціонування процесу становлення й розвитку певного рівня такої компетентності.

Організована система спрямовується не лише на збагачення знань студентів, а й на підготовку їх до ефективного засвоєння здобутих знань, а також творчого й цілісного використання в практичній діяльності нестандартних рішень проблем і завдань [40, с. 39]. Нова гуманітарна ситуація у сфері освіти як у нашій країні, так і у світі характеризується двома провідними факторами: невизначеністю та загальною й індивідуальною орієнтацією на майбутнє. Класична система взаємодії викладача та студента підлягає радикальному оновленню. У гуманітарній царині відбувається відмова лише від «знанневої» освіти. Завдання освіти полягає в тому, щоб надати можливість проявляти свій творчий потенціал, сприяти в реалізації особистих планів. Для цього необхідно навчитися розуміти самого себе, використовувати знання, що є продуктом власного досвіду, самокритики, які побудовані на розумінні.

Досліджуючи педагогічні умови, які сприяють розвитку здатності

студентів вишу до фасилітуючої взаємодії з учнями, О. Димова наголошує на тому, що для формування потреби та готовності до встановлення «допомагаючих» стосунків, тобто фасилітації, у майбутнього педагога, йому необхідно надати теоретичний матеріал щодо сутності поняття «фасилітація», навести приклади ефективної професійної діяльності вчителя-фасилітатора, тобто слід починати роботу з формування педагогічної фасилітації з когнітивної сфери студентів. Не менш важливо при цьому проникнути в емоційну сферу майбутнього педагога. Одержуючи інформацію про зміст та сутність фасилітуючої взаємодії, студент аналізує її на емоційному і когнітивному рівнях, вибудовуючи власну модель професійної поведінки і діяльності, а також задовольняючи в тому або іншому ступені потребу в творчості. Проте, для становлення фасилітуючого стилю педагогічної діяльності потрібно не тільки дійти до свідомості студента, захопити його емоційну сферу та, найголовніше, стимулювати відповідну мотивацію і діяльність.

Грунтовно вивчаючи теоретичні положення проблеми формування фасилітаційної компетентності, у нашому дослідженні ми визначили комплекс педагогічних умов, що спрямовані на поетапне формування названої компетентності студентів. Вважаємо за необхідне розглянути педагогічні умови, у яких фасилітаційна компетентність формується, розвивається та стимулюється.

Таким чином, під педагогічними умовами формування фасилітаційної компетентності ми розуміємо комплекс цілеспрямованих дій, вектор яких співпадає із основною освітньою метою. Осучаснення навчання відповідно до тенденцій розвитку і життя суспільства з орієнтуванням на максимальний кінцевий результат дозволило нам визначити комплекс дидактичних умов формування фасилітаційної компетентності студентів:

1. Наявність педагога – фасилітатора. Фасилітація є професійно важливою якістю особистості педагога. Вона інтегрує в собі індивідуально-психологічні особливості емоційної, інтелектуальної й поведінкової сфер,

виявляється в міжособистісній взаємодії і позитивно впливає на виконання педагогічної діяльності.

Роль фасилітатора потребує від педагога певних умінь:

- уважно слухати, спостерігати і запам'ятовувати як хід подій, так і стиль поведінки студентів;
- налагоджувати просту і плідну комунікацію між членами навчальної групи;
- аналізувати і коригувати дії студентів;
- діагностувати і заохочувати ефективну (коригувати неефективну) поведінку;
- сприяти створенню моделі ефективної поведінки;
- забезпечувати зворотний зв'язок між учасниками навчального процесу, не використовуючи при цьому «наступальних» і «оборонних» форм спілкування;
- знаходити та активізувати конструктивні моделі поведінки при внутрішньогруповій взаємодії;
- активізувати подібні моделі у міжгруповій роботі;
- викликати довіру студентів, бути терплячим;
- бути справедливим, обирати нейтральну позицію при оцінюванні роботи.

Отже, викладач вишу повинен бути здатний до фасилітуючого спілкування – іманентної якості особистості, що розвивається, та дозволяє здійснювати педагогічну взаємодію як таку, що надихає і спонукає студента до інтенсивної, свідомої самозміни відповідно до особистісно пріоритетних сенсів життєдіяльності, тим самим актуалізуючи процес його спрямованого і продуктивного саморозвитку.

Серед умінь фасилітатора, які важливо розвивати, є такі: емпатійне слухання, уважне спостереження за поведінкою учасників; встановлення ефективної комунікації в групі, корекція дій учасників і дотримання правил взаємодії, заохочення активної позитивно-спрямованої поведінки, організація

безпечного зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу, демонстрація стриманості й терпіння, відстоювання нейтральної позиції під час оцінювання навчальних продуктів.

Саме завдяки таким умінням і особистісному зростанню фасилітатор реалізує новий стиль викладання. Установлюючи педагогічний контакт зі студентами на основі вищезазначених характеристик, викладач-фасилітатор створює для студентів сприятливі умови для пізнання та прийняття себе, розвитку пізнавальних і творчих здібностей, ініціативи й підприємливості, стимулює самостійність, свідомість і групову згуртованість. Способи взаємодії викладачів-фасилітаторів зі студентами припускають: індивідуальний і диференційований підхід, звернення уваги викладача на почуття й переживання студентів, обговорення актуальних питань, співпраця, почуття гумору, отримання зворотного зв'язку від студентів, надання студентам права вибору форми навчання, спільне зі студентами оцінювання їх знань. При цьому відповідальність за результати навчання лежить на студентові, викладач несе відповідальність за власний професіоналізм [5].

Викладач-фасилітатор має виконувати допоміжну місію, сприяти «позитивним особистісним змінам», бути помічником студентів і співавтором їх особистісного зростання; формувати позитивне і коригувати (а в абсолюті – викорінювати) негативне; володіти вміннями керувати змістом та динамікою роботи мікрогруп, слухати і чути, точно і повно передавати інформацію, правильно ставити запитання, поділяти «перемогу» з групою, бути готовим приймати чужі думки, не нав'язуючи власну думку групі. Він має створювати умови для ініціації і здійснення студентом особистого ціннісного вибору; ситуації, які пропонують різні альтернативи її вирішення і сприяють усвідомленій (рефлексійній) апробації цих альтернатив. Викладач має донести до студента думку про те, що основний результат навчання у вищій – здатність до інтенсивного і ефективного пошуку знань.

Основу педагогічної позиції педагога-фасилітатора становить система особистісних настанов, які реалізуються в процесах міжособистісної взаємодії

зі студентами тами. К. Роджерс визначив особистісні настанови викладача-фасилітатора таким чином:

- «істинність», «відкритість». Передбачає відкритість викладача власним думкам, почуттям, переживанням, здатність відкрито їх виявляти в міжособистісному спілкуванні зі студентами:

- «стимулювання», «безумовне позитивне прийняття», «довіра». Є вираженням внутрішньої впевненості викладача в можливостях і здібностях кожного студента;

- «емпатійне розуміння». Бачення викладачем поведінки студента, його різноманітних реакцій, дій і вчинків, з погляду самого студента.

2. Використання різноманітних ресурсів навчання і створення особливих умов, які полегшують студентам їх використання;

- формування різних зворотних зв'язків між викладачем і студентами в процесі навчання;

- створення груп вільного спілкування для підвищення рівня психологічної культури міжособистісного спілкування та актуалізації особистісних настанов.

3. Використання фасилітативних технологій, які передбачають комплекс алгоритмів та прийомів організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками педагогічного процесу, що базується на використанні особистого досвіду та спрямований на створення умов для розвитку суб'єктного досвіду, становлення здатності до творчості, самоактуалізації у навчальній та інших доступних сферах життєдіяльності. Фасилітативна технологія постає як єдність принципів діяльності фасилітатора і способів їх реалізації в освітній взаємодії. Найважливішими характеристиками фасилітативних технологій, пов'язаними зі змістово-цільовими та структурними особливостями фасилітативної взаємодії, є їх суб'єктна спрямованість, недирективна інтерактивність, контекстність, динамічна багатозадачність.

Дотримання цих настанов і прийомів з метою організації фасилітації у процесі навчання сприяє формуванню та розвитку у студентів таких якостей, як

самостійність, пізнавальна активність, спрямованість на оволодіння професією. Вони відіграють важливу роль у становленні майбутніх фахівців.

Зазначимо, що процес підготовки студентів у системі вищої освіти – складний і багатофакторний. У ньому виявляються об'єктивні і суб'єктивні фактори, які зумовлюють своєю сукупною дією надзвичайну складність процесу формування культуротворчої особистості майбутнього викладача ЗВО. На ефективність процесу формування фасилітаційної компетентності студентів впливає організація навчання з урахуванням творчої діяльності, що стимулює пізнавальний інтерес і збагачує цілісність знань.

К. Абульханова-Славська зазначає, що процес формування будь-якої компетентності у вищих навчальних закладах є сферою реалізації творчої активності як викладача, так і студента. Реалізація творчого потенціалу особистості студента стає можливою через створення сприятливих психолого-педагогічних умов для навчання, що потребує, у свою чергу, врахування особливостей особистісного розвитку студента [8]. Сучасне суспільство не потребує лише виконавців, носіїв усереднених якостей, а, навпаки, зацікавлене в якнайповнішому й різносторонньому розвитку своїх членів.

Отже, важливе місце поміж різноманітних факторів, які формують компетентну особистість, посідає поступове удосконалення системи освіти у нашій державі.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО

2.1. Критерії та показники сформованості фасилітаційної компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти

За логікою дослідження, вплив на формування фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО було досліджено в експериментальній групі (ЕГ), де на відміну від контрольної (КГ), робота зі студентами вирізнялась ситуативним дотриманням педагогічних умов формування фасилітаційної компетентності студентів.

Одним із найважливіших етапів формування фасилітаційної компетентності студентів є розробка критеріального забезпечення цього процесу.

Під критерієм сформованості фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО розуміємо одиницю виміру сукупності ознак (показників сформованості фасилітаційної компетентності), що дають підстави зробити висновок про ступінь відповідності особистісних якостей суб'єктів навчально-виховного процесу та їх поведінки/діяльності вимогам цілеспрямованого впливу. Кожний критерій вимірює систему показників, які відображають якісні та кількісні зміни у суб'єктів освітнього процесу. Показник є проявом сформованості компонента, а критерій дозволяє зафіксувати певний результат на певному етапі формування професійних якостей студента.

За логікою нашого дослідження, компонентну структуру фасилітаційної компетентності педагога складають гносеологічний, праксеологічний, аксіологічний компоненти. Передусім, слід обґрунтувати позначення, які було обрано для номінування кожного критерію.

Як уже зазначалось раніше, гносеологічний компонент фасилітаційної

компетентності віддзеркалює комплекс знань, якими має володіти вчитель для свідомого використання потенціалу педагогічної фасилітації в межах професійно-педагогічної діяльності. Тобто, на нашу думку, набуті знання вибудовують «проекцію» – накреслюють вектор застосування елементів фасилітації при вирішенні професійних завдань. Тому для позначення критерію, який покликаний вимірювати гносеологічний компонент було обрано прикметник «проективний».

Праксеологічний компонент фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО уналежнює систему практичних умінь педагога застосовувати механізми фасилітації при вирішенні професійних завдань, тобто володіти всією палітрою інструментів для конструювання власної професійно-педагогічної діяльності, ураховуючи потенціал педагогічної фасилітації. Тому, для позначення критерію, який діагностує праксеологічний компонент ми обрали прикметник «інструментальний».

Насамкінець, позначаючи критерій, який покликаний вимірювати аксіологічний компонент фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ми виходили з того, що гуманістична спрямованість особистості майбутнього педагога, його свідоме рефлексивне ставлення до необхідності всеосяжної гуманізації освітнього середовища, його розуміння концептуального значення фасилітації для вдосконалення власної професійно-педагогічної діяльності визначають, у цілому, гуманістичний світогляд майбутнього викладача ЗВО. Через це, було обрано для позначення даного критерію характеристику «світоглядний».

Таким чином, гносеологічний компонент фасилітаційної компетентності діагностується за допомогою проективного критерію за показниками:

- обізнаність із механізмами педагогічної фасилітації (педагогічна підтримка/педагогічний супровід);
- обізнаність із варіативністю педагогічного спілкування (активне/пасивне слухання; монологічна/діалогічне мовлення; комунікативна стратегія та комунікативна тактика);

- обізнаність із прийомами педагогічної техніки (таксика, кінесика, проксемика, екстра та паралінгвістика).

Праксеологічний компонент фасилітаційної компетентності може бути вимірний за допомогою інструментального критерію за показниками:

- комунікативно-стратегічні вміння;
- конфліктологічні вміння;
- перцептивно-невербальні вміння.

Діагностування аксіологічного компонента уможлиблюється застосуванням світоглядного критерію сформованості фасилітаційної компетентності за такими показниками:

- емоційність;
- емпатійність;
- гуманістична спрямованість.

Обґрунтуємо кожний показник більш детально, враховуючи специфіку фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО та уточнимо зміст кожного в контексті нашого дослідження.

Показник сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО «обізнаність із механізмами фасилітації» передбачає, на нашу думку, обізнаність студентів з поняттями «педагогічна підтримка» та «педагогічний супровід», адже саме вони найчастіше використовуються в межах фасилітаційних процесів, водночас, маючи неоднозначне тлумачення у наукових джерелах.

Професійна діяльність викладача у режимі підтримки та допомоги призводить до зростання його самостійності, впевненості у собі, і, водночас, до оптимізації емоційної сфери студента, його творчої активності. Отже, педагогічна підтримка – це комплекс педагогічних дій, мета яких полягає у допомозі учням у їхньому власному саморозвитку, у вирішенні різноманітних життєвих та навчальних проблем. Педагогічна підтримка є своєрідною педагогічною технологією, яка відтворюється в процесі діалогу, взаємодії учня та вчителя й передбачає самовизначення дитини в ситуації екзистенціального

вибору та подальше самостійне вирішення ним власних проблем. У процесі такої сумісної діяльності учасників освітнього процесу створюються умови для самопізнання та самореалізації студентів, створюється атмосфера, що спонукає їх до позитивного сприйняття себе та інших, спрямовує на побудову конструктивних стосунків із довоколишніми. Близьким за формою, проте, дещо іншим за змістом є поняття «педагогічний супровід».

Показником сформованості фасилітаційної компетентності викладача зов, на нашу думку, є обізнаність студентів із прийомами педагогічної техніки. У психолого-педагогічній літературі педагогічна техніка розглядається як сукупність різноманітних умінь, які впливають на успішність результатів педагогічної праці, допомагають учителеві більш повно реалізувати свій творчий потенціал, домогтися високого рівня майстерності і неповторності індивідуального стилю діяльності. Оскільки педагогічна фасилітація, за логічною нашого дослідження, передбачає ефективне вирішення педагогом професійних завдань, передусім, у площині фасилітаційної взаємодії, то майстерне володіння ним різними способами педагогічної комунікації на вербальному та невербальному рівні вважаємо дуже важливим в контексті формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача.

Видатний вчений І. Зязюн [14] визначав педагогічну техніку як сукупність мовних і немовних засобів і прийомів професійного спілкування, низку професійних умінь, форм організації поведінки вчителя у процесі педагогічної взаємодії з учнями. Педагогічна техніка як сукупність професійних умінь сприяє гармонійному поєднанню внутрішнього змісту діяльності вчителя і зовнішнього його вираження.

Отже, педагог як фасилітатор має бути озброєний знаннями щодо варіативності педагогічного спілкування, а саме розрізняти та вільно послуговуватись потенціалом розвивально-діалогічних форм роботи, доповнюючи його видами імперативно-монологічного мовлення. Разом із цим, дуже важливим є обізнаність та майстерне поєднання педагогом механізмів активного та пасивного слухання у професійній діяльності. Вищезазначене

надає нам підстави обрати «обізнаність із варіативністю педагогічного спілкування» показником фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО.

В межах обґрунтування показника сформованості фасилітаційної компетентності – «конфліктологічні вміння» слід зазначити, що цей елемент компетентності подеколи визначають як складову соціально-психологічної компетентності; як складову загальної комунікативної компетентності; як окремий вид професійної компетентності, що має зв'язки з іншими видами компетентності – соціально-перцептивною, аутопсихологічною, психолого-педагогічною.

Обґрунтовуючи конфліктологічні вміння викладача як показника сформованості фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО зафіксуємо ознаки, що її вирізняють: здатність індивіда ефективно взаємодіяти із оточенням у системі міжособистісних стосунків; розуміння природи суперечностей і конфліктів між людьми; формування конструктивного ставлення до конфліктів, володіння навичками неконфліктного спілкування у важких ситуаціях; вміння оцінювати і пояснювати проблемні ситуації, що виникли; наявність навичок керування конфліктними явищами; вміння розвивати конструктивний початок конфліктів, що виникають; вміння передбачати можливі наслідки конфліктів; уміння конструктивно регулювати суперечності та конфлікти; наявність навичок усунення негативних наслідків конфліктів; уміння орієнтуватися у соціальних ситуаціях; уміння правильно визначати особистісні особливості й емоційні стани інших людей; уміння обирати адекватні способи поведінки з ними і реалізовувати їх у процесі взаємодії; розуміння природи суперечностей і конфліктів між людьми; формування конструктивного ставлення до конфліктів; здатність людини (або групи) переводити деструктивні процеси в конфлікті в конструктивне русло; розвиватися самостійно, підсилюючи свій інтелектуальний і емоційно-психологічний потенціал у конфлікті; створювати умови для виходу ситуації на якісно новий рівень розвитку; виробляти нові норми взаємодії у конфліктах,

яких поки ще немає в суспільстві.

Показником сформованості фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО є, на нашу думку, перцептивно-невербальні вміння (від лат. *perceptio* – сприймання, пізнання; чуттєве сприйняття, розуміння й оцінка людьми соціальних об'єктів – інших людей, самих себе, груп та ін.), що передбачають: здатність проникати у внутрішній світ здобувачів освіти; адекватно сприймати і розуміти їхній психічний стан; спостережливість, яка дає змогу розуміти реальний стан вихованця в конкретній ситуації. Крім того, до них можна віднести сугестивні вміння (від лат. *suggestio* – навіюю), які проявляються в безпосередньому емоційно-вольовому впливові на вихованців з метою створення у них певного стану, спонукання до конкретних дій. Дослідження фасилітаційної компетентності нерозривно пов'язане з висвітленням тих рис особистості, які спрямовують людину на допомогу іншим, прагнення відчувати емоційний стан довколишніх, співчувати та співпереживати їм, сприймати ці переживання як власні. Однією з таких характеристик є емпатійність, тобто якість особистості, відсутність якої унеможлиблює повноцінне виконання вчителем професійної діяльності. Проблема розвитку емпатійності вчителя знайшла відображення в дослідженнях Л. Виговської [5], О. Кайріс [35], С. Максимець [36] та багатьох інших учених. Принциповим для нашого дослідження є твердження С. Максимець про те, що в загальному вигляді джерело емпатійної спрямованості може базуватись на функціональній людській потребі – потребі в іншій людині, у прагненні принести користь іншим людям, суспільству і на цій основі визначення сенсу життя, власного місця в ньому [36, с. 86].

Обґрунтовуючи показники сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО, зокрема емоційність, слід зазначити, що будь-яка підтримка особистості, зокрема емоційна, є однією з головних настанов викладача як фасилітатора. Емоційне тепло, зігріваюча атмосфера на занятті сприяє особистісному зростанню студентів, підвищує мотивацію до навчання, а головне – дозволяє встановити суб'єкт-суб'єктні відносини з усіма учасниками

освітнього процесу, налагодити комфортну атмосферу на парі.

Емоційний аспект фасилітаційної компетентності нерозривно пов'язаний, на нашу думку, з наявністю певного рівня сформованості педагогічної емпатії педагога, зокрема зі здатністю використовувати такі елементи професійної діяльності, як: емпатійне розуміння, емпатійне слухання тощо. В аспекті педагогічної фасилітації зазначимо, що саме схильність до допомагаючої поведінки, дій та вчинків є необхідною умовою та суттєвою характеристикою професійної діяльності викладача як фасилітатора.

Наступним показником сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей є, на нашу думку, гуманістична спрямованість учителя.

Приєднуємось до думки О. Андрійчук, яка стверджує, що гуманістичне спрямування особистості – основа освітнього процесу, що передбачає врахування добровільності, при якій викладач домагається вияву в студентів інтересу, прагнення до саморегуляції своїх гуманістичних знань, власної ініціативи і творчості у виконанні навчально-пізнавальних дій.

Отже, ми визначили систему показників, що дозволяють адекватно виміряти рівень сформованості фасилітаційної компетентності у студентів-майбутніх викладачів ЗВО на констатувальному етапі дослідження.

2.2. Методика проведення педагогічного дослідження

Мета даного дослідження полягає у визначенні сутнісних особливостей форм і методів формування фасилітаційної компетентності в процесі підготовки майбутнього викладача закладу вищої освіти та обґрунтуванні їх ефективності.

Для розв'язання визначених завдань і досягнення мети використано загальнонаукові методи наукового пізнання: теоретичні, аналіз, класифікація, аналогія, індукція, дедукція, узагальнення науково-теоретичних і практичних

даних; порівняння отриманих даних.

До експериментальної роботи було залучено 35 студентів 1 курсу магістратури освітньої програми «Педагогіка вищої школи» факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету. Загальна кількість респондентів ЕГ склала – 20 осіб, загальна кількість респондентів КГ – 15 осіб.

Опишемо більш детально діагностичні методики, які дозволили визначити рівні сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО до впровадження педагогічних умов.

З метою вимірювання показника сформованості фасилітаційної компетентності студентів «обізнаність із механізмами фасилітації» було розроблено спеціальні опитувальники, які були покликані визначити, наскільки майбутні викладачі ЗВО обізнані з поняттями «педагогічна підтримка» та «педагогічний супровід».

З метою вимірювання показника «обізнаність із варіативністю педагогічного спілкування» було використано модифіковану відповідно вимог експерименту анкету-питальник «Педагогічне спілкування як взаємодія». Анкета містила 12 запитань, що мали продемонструвати рівень знань студентів щодо своєрідності суб'єкт-суб'єктного та функціонально-рольового спілкування, ліберального, демократичного та авторитарного стилю спілкування, рефлексивного та емпатійного слухання, монологічного, діалогічного та внутрішнього мовлення, усного, писемного та афективного способу комунікації. Крім того, було встановлено рівень обізнаності студентів із поняттями «гіперкомунікативність», «аттракція», «ідентифікація», «стереотипізація», «рефлексія», «суггестивні та рефлексивні вміння».

З метою вимірювання показника сформованості фасилітаційної компетентності студентів «обізнаність із механізмами фасилітації» було розроблено спеціальні питальники, які були покликані визначити, наскільки майбутні викладачі ЗВО обізнані з поняттями «педагогічна підтримка» та «педагогічний супровід». Крім того, анкета містила запитання щодо специфіки

професійної діяльності педагога-фасилітатора, що дало нам змогу з'ясувати чи розуміють студенти своєрідність цієї рольової позиції викладача.

Для з'ясування рівня сформованості знань специфіки професійно-педагогічного спілкування майбутніх викладачів було розроблено орієнтовану анкету, яка містила 12 запитань й шкалу оцінювання, як-от: високий рівень (10-12 балів), середній рівень (7-9 балів) та низький рівень (0-6 балів). Респонденти, яких було віднесено до високого рівня відповіли правильно на більшість запитань; правильна відповідь на достатню кількість запитань надавала можливість віднести їх до середнього рівня, а більшість неправильних відповідей свідчила про майже повну відсутність знань специфіки педагогічного спілкування і, відповідно, низький рівень за анкетною.

Показники праксеологічного компоненту фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів було діагностовано за допомогою поширених методик «Перцептивно-невербальна компетентність» (модифікація В. Фетіскіна); методика для визначення рівня комунікабельності особистості (модифікація тесту В. Ряховського); методика для визначення здатності особи до самоконтролю у спілкуванні (модифікація В. Фетіскіна); анкету-питальник «Чи вмієте Ви слухати» (модифікація І. Глазкової) методика діагностики рівня конфліктності особистості (модифікація Т. Лірі).

Для визначення ступеня потреби у спілкуванні ми скористувались анкетною (Додаток А) яка уможливила визначення рівня комунікабельності студентів. До низького рівня (0-15 балів за анкетною) було віднесено майбутніх викладачів замкнених, неговірких, некомунікабельних, тобто тих, хто відчуває дискомфорт від усвідомлення необхідності постійного спілкування з довколишніми. Середній рівень комунікабельності (16-24 бали за анкетною) був властивий тим респондентам, які подекуди відчували труднощі у спілкуванні з іншими людьми, але достатньо терплячим, здатним впевнено відстоювати свою позицію. До високого рівня комунікабельності (25-31 бал за анкетною) було зараховано осіб упевнених у собі й у спілкуванні тобто тих, хто уникає усамітненості, виявляє потяг до знайомства з незнайомими людьми, дуже

товариських, привітних.

Для діагностики здатності до самоконтролю у спілкуванні використали відповідну тестову методику яка передбачала розподіл студентів за високим (7-10 балів), середнім (4-6 балів) та низьким (0-3 бали) рівнем. Високий рівень був наявний у студентів, які вирізнялись комунікативним контролем, чия поведінка характеризується легкістю та швидкістю реакції на зміну ситуації спілкування, здатністю прогнозувати наслідки своєї поведінки.

До середнього рівня було віднесено студентів відвертих, дещо нестриманих у власних емоційних проявах. Низький рівень вирізняв студентів які виявляли стійке небажання змінювати стиль поведінки у спілкуванні.

Діагностування показника «перцептивно-невербальні вміння» зумовило та використання спеціальної анкети Г.Розена яка дозволила виміряти ступінь вияву вміння налагоджувати стосунки з довколишніми та декодувати контекст спілкування. Згідно анкети, студенти яким було присвоєно низький рівень (0-8 балів), здебільшого розмірковують над своїми власними проблемами і недостатньо уважні до інших, майже не розуміють характеру міжособистісної взаємодії. Молодих людей уважних до проблем інших людей, тих, хто здатен зафіксувати зміну настрою співрозмовника було віднесено до середнього рівня (9-21 бал). Високий рівень (22-30 балів) був присвоєний майбутнім викладачам, які вміло розпізнають душевний стан співрозмовника за його невербальними проявами, тим, хто усвідомлює значущість уміння «читати по обличчю» для майбутньої професії викладача.

Відповідно до визначених критеріїв та показників сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО схарактеризуємо рівні її сформованості в студентів.

Спостереження за студентами довело, що на високому рівні майбутні викладачі намагаються самостійно варіювати способи та моделі поведінки у фасилітаційній взаємодії, використовувати різні функції фасилітації (комунікативну, підтримувальну, розвивальну) в різних педагогічних ситуаціях, що надало нам підстав позначити цей рівень, як функціонально-варіативний.

Завдяки спостереженню ми дійшли висновків про те, що середній рівень був властивий студентам, які керувались уже не нормами фаху, а певними стереотипами професійної діяльності – викладач може робити так або так, могли розпізнати основні механізми та функції педагога як фасилітатора.

Таблиця 2.1

Характеристика рівнів сформованості фасилітаційної компетентності
майбутніх викладачів ЗВО

Рівні	Характеристика
Високий рівень	<ul style="list-style-type: none"> - студенти, обізнані з феноменом «фасилітація», «медіація»; - їм відомі рольові позиції вчителя «ментор», «коуч», «едвайзер», а майбутню професійну діяльність вони прагнуть збагачувати різноманітними механізмами педагогічної фасилітації. Студенти вільно розмірковують над перспективами доповнення професійно-педагогічної діяльності елементами педагогічної підтримки та педагогічного супроводу; - усвідомлюють необхідність використання у професійній діяльності емоційного та енергетичного потенціалу особистості – темпераменту, рис характеру, вдосконалювати рухи, міміку, пантоміміку, налагоджувати невербальний та енергетичний контакт з довколишніми; - усвідомлюють значущість комунікативних та конфліктологічних умінь, а перцептивно-невербальну компетентність вважають невід’ємним елементом фахової компетентності; - студентам притаманне яскраво виражене емпатійне ставлення до довколишніх, явищ природи, тварин, подій у світі, вони прагнуть бути залученими до емоційного контакту з довколишніми, а їх емоційні прояви майже завжди адекватні. Студентів на цьому рівні вирізняє зацікавленість, прагнення та здатність працювати з людьми, вони демонструють схильність до педагогічної діяльності, сприймають її як спосіб гуманізації освітньої системи, що дозволяє говорити про наявність гуманістичного спрямування у побудові площини майбутньої професійно-педагогічної діяльності.
Середній рівень	<ul style="list-style-type: none"> - притаманний переважно обізнаним студентам – вони чули про феномени «фасилітація», «медіація», «коуч» з медіаджерел та ЗМІ, проте, специфіка їх реалізації в професійній діяльності вчителя їм невідома; - проблематика активного та пасивного слухання, монологічного та діалогічного мовлення виявилась для них цікавою, проте накреслити перспективи реалізації в майбутній педагогічній діяльності в школі даних мінь вони не змогли; - розмірковуючи над рисами особистості, вміннями та навичками, що забезпечують професійне виконання педагогічних завдань у школі, комунікативну та конфліктологічну компетентність вони назвали майже на самому початку, проте перцептивно-невербальні вміння (перцептивні, сугестивні) залишились поза їхньою увагою. - емоційні прояви, поведінка студентів на цьому рівні засвідчила ситуативне їх емоційне включення в процес міжособистісної взаємодії з довколишніми, а бажання брати активну участь в міжособистісній комунікації з довколишніми варіювалось відповідно настрою. Занадто емоційні вияви заважали цим студентам адекватно висловлюватись, контролювати себе, що свідчить про недостатній рівень емоційного інтелекту особистості;

Продовження таблиці 2.1

Рівні	Характеристика
	- респонденти віднесені до цього рівня розуміли необхідність побудови майбутньої професійної діяльності відповідно гуманістичних норм, проте, їхнє розуміння зв'язку між гуманістичним світоглядом педагога та його здатністю здійснювати фасилітаційну взаємодію з довколишніми виявлялось ситуативно
Низький рівень	- студенти, не демонстрували інтересу до понять «фасилітація», «медіація», «коуч», отже, не вважали за потрібне розмірковувати над перспективами їх реалізації в майбутній професійній діяльності; - аналіз навичок активного та пасивного слухання, монологічного та діалогічного мовлення виявився для них нецікавим та безперспективним, а проблематику педагогічної техніки вчителя вони не вбачали за потрібне опанувати.

На низькому рівні студенти керуються переважно нормативними вимогами до поведінки викладача в контексті фасилітаційної, тобто, як майбутні викладачі вони не прагнуть відхилитись від тих норм, які передбачені фаховою підготовкою.

Діагностування результатів ступеня прояву показників за трьома критеріями дозволило з'ясувати наявний рівень сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів, що відображено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Дані рівнів сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО за проєктивним, інструментальним, світоглядним критеріями на констатувальному етапі експерименту.

Групи	Критерії сформованості фасилітаційної компетентності	Рівні сформованості фасилітаційної компетентності					
		Високий		Середній		Низький	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%
ЕГ	проєктивний критерій	6	13	5	17	24	70
КГ		5	14	6	18	23	68
ЕГ	інструментальний критерій	3	7	5	13	27	76
КГ		3	7	4	12	28	79
ЕГ	світоглядний критерій	3	9	5	15	27	76
КГ		2	7	7	19	26	74

Таким чином, з табл. 2.2 видно, що результати діагностики початкового рівня сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО за всіма критеріями засвідчили, що у значної більшості студентів зафіксовано низький рівень сформованості фасилітаційної компетентності.

2.3. Методичні рекомендації щодо формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО

Навчання студентів значно відрізняється від освітньої діяльності учнів, оскільки перед викладачем постає вже сформована особистість зі своїми поглядами та життєвою позицією. Виходячи з цього, слід урахувати особливості навчання дорослих, оскільки така діяльність має свою специфіку і спирається на принципи андрагогіки. Необхідно враховувати життєвий, а за наявності і професійний досвід здобувачів, їх точку зору щодо вирішення проблемної ситуації, самостійність та виваженість. Навчання майбутніх педагогів специфічно ще й тим, що одночасно зі змістовою складовою заняття вивчається і технологія подачі матеріалу. Методи і прийоми, які використовуються викладачем на заняттях, можуть бути застосовані слухачами в педагогічній практиці. Також слід звернути увагу на ставлення до студента не тільки як до здобувача освіти, а, перш за все, як до майбутнього колеги.

Демократичний стиль спілкування, студентоцентризм, організація навчання на основі довіри та партнерства підвищують ефективність освітнього процесу всіх його учасників. Саме ці компоненти складають педагогічну технологію під назвою фасилітація.

Застосовуючи методи фасилітації у професійній діяльності, педагог не виступає «транслятором вже готових знань», а передусім є організатором переорієнтації освітнього процесу на самостійність та критичне мислення слухачів, тобто виступає фасилітатором.

Функції фасилітатора точніше розкриваються під час організації та

проведення конкретних методів, побудованих на основі довіри та партнерства.

Реалізуючи фасилітативний підхід у процесі підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти у навчальному курсі «Інтерактивні методи навчання у ЗВО», використовуємо методи фасилітації під час взаємодії онлайн. Позитивні результати дає метод «Світове кафе», який має широкі можливості використання майже в будь-якій навчальній темі.

Метод «Світове кафе» (The World Café), запозичений із бізнес-сфери, може бути ефективною навчальною практикою, що сприяє формуванню професійних компетентностей педагога-фасилітатора. Автори методу є Х. Браун й Д. Ісаакс. Являє собою спосіб створити живу дискусію, що стосується питань основної проблеми. Є доцільним, якщо необхідно: зібрати інформацію, організувати обмін думками значної кількості людей з важливих питань і проблем; об'єднати кілька точок зору; вивчити можливості для подальших дій і прийняття рішень; здійснити пошук нестандартних рішень; спланувати групову роботу. Потребує чіткого визначення теми й питань для обговорення. Для того, щоб обговорення було ефективним, в групі має бути не менше 12-14 осіб. Учасники сідають за окремі столи, як у кафе, по 3-7 осіб.

«Світове кафе» – це дуже простий процес взаємодії. Завдяки активному залученню до обговорення всіх учасників, можна знайти найбільш цікаві варіанти та оптимальні шляхи вирішення тих чи інших проблем.

Технологія передбачає такі етапи:

1. Вступне слово модератора, що розкриває правила проведення обговорення.
2. Розподіл обов'язків «господаря» та «гостей» між учасниками груп.
3. Кілька раундів обговорень з пересадками «гостей».
4. Презентація підсумків обговорень.

Дана технологія використовується:

- з метою виявлення колективного інтелекту, що перевершує інтелект окремого учасника в процесі обміну знаннями;
- з метою дослідження слухачами питань, що мають важливе значення;

- з метою створення можливостей для виявлення нових оригінальних ідей;
- з метою стимулювання осмисленої взаємодії між виступаючими й аудиторією;
- з метою стимулювання активності учасників обговорення;
- для обміну досвідом (кейси) і думками.

Процес повторюється кілька разів – зазвичай три раунди. Далі ідеї та погляди починають поєднуватися, а колективні знання – зростати. Після завершення обговорень «господарі» по черзі презентують підсумки обговорень зі своїх тем.

Наступний етап – підбиття підсумків і узагальнення в ході бесіди з усією групою. Результатом є «перехресне запилення» (перенесення) ідей і думок. Захід завершується плануванням таких кроків (наприклад, створенням робочих груп для втілення прийнятих рішень). Щоб зробити процес ефективним, слід до початку заходу визначити мету: для чого організовується «кафе», а також які параметри важливі для досягнення цілей «кафе».

Існують вимоги до формулювання питань: питання мають бути лише відкритими, тобто такими, що передбачають розгорнуті відповіді, а не лише «так/ні». Правильно сформульовані питання дають шанс виявити нові ідеї й можливості.

Методика світового кафе буде доречною у випадках, коли:

- існує необхідність узгодити різні точки зору на одну проблему;
- вирішення поставленої проблеми носить комплексний характер;
- існує необхідність пошуку нестандартних рішень.

Свій потенціал щодо розвитку професійних компетентностей педагогів-фасилітаторів містять і такі навчальні практики, як панельне обговорення (панельна дискусія), хакатон, (не)конференція, експрес-знайомство та інші.

Технологія панельного обговорення полягає в тому, що модератор ставить запитання на певну тему групі експертів. Питання для прикладу: сформулюйте правила, що допомагають ефективно працювати над спільним

проектом. Мета: висвітлити різні погляди на складну тему.

Таким чином, педагогічна фасилітація передбачає створення такої взаємодії, коли актуалізується індивідуальний досвід учасників, відбувається взаємодія та взаємотрансляція індивідуальних контекстів розуміння навчальної інформації, виникає необхідність і можливість оперативного та індивідуально мотивованого застосування оновленого досвіду, тобто відбувається становлення суб'єктності як стильової характеристики навчальної діяльності.

Хакатон – це захід, під час якого команди вирішують певну проблему в обмежений період часу. У кінці хакатону кожна з команд представляє свій результат перед журі. Переможці отримують винагороди й необхідну підтримку під час доопрацювання та запуску свого проєкту. Власне кажучи, це можливість повного занурення за пару днів вплинути на сферу, яка вас цікавить, створивши конкретне рішення і представивши його світу.

Використовуючи даний метод, педагог лише скеровує навчальну діяльність і стимулює здобувачів освіти до продуктивної співпраці.

Останнім часом особливої популярності набув метод «Метаплан», який передбачає графічну ілюстрацію дискусії. Українські педагоги його також використовують здебільшого для розв'язання складних проблем. Наприклад, під час самостійних чи контрольних робіт, де передбачена так звана «відкрита відповідь». Під час перевірки робіт педагог вибирає найбільш істотні помилки, а також ті, на які варто звернути увагу. Потім записує їх на окремих аркушах (бажано кольорових). На дошці розміщуються два аркуші: вгорі – аркуш із помилкою, внизу – аркуш іншого кольору зі словом «Висновок». Між ними – місце для роботи здобувачів. Здобувачі освіти озброєні своєрідними картками інших кольорів, на яких вони зможуть записати свою думку. Побачивши відповідний сиг лан (аркуш з однією з помилок), здобувачі на своїх картках пишуть, у чому полягає дана помилка та пропонують варіанти її вирішення, прикріплюючи свої картки на дошку.

Викладач разом із аудиторією в процесі спільного обговорення формулює і записує висновок. Ще один позитивний момент – цей метод підходить для

різних груп, навіть тих, де є проблеми з дисципліною або успішністю. Слухачі водночас і задіяні в дискусії, і відповідають письмово. Серед інтерактивних методів, форм і прийомів фасилітації, що найчастіше використовуються в навчальній роботі ЗВО, слід також назвати й такі, як аналіз помилок, колізій, казусів; аудіовізуальний метод навчання; брейнстормінг («мозковий штурм»); діалог Сократа (сократів діалог); «дерево рішень»; дискусія із запрошенням фахівців; ділова (рольова) гра (студенти перебувають у ролі законодавця, експерта, юрисконсульта, нотаріуса, клієнта, судді, прокурора, адвоката, слідчого); «займи позицію»; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; майстер-класи; метод аналізу і діагностики ситуації; метод інтерв'ю (інтерв'ювання); метод проектів; моделювання; «навчальний полігон»; PRES-формула (від англ. Position – Reason – Explanation or Example – Summary); проблемний (проблемно-пошуковий) метод; публічний виступ; робота в малих групах; тренінги індивідуальні та групові (як окремих, так і комплексних навичок) та ін.

Незмінними елементами фасилітації є етапи мотивації на початку лекційних і семінарських занять, а також методи рефлексії, самооцінювання та взаємооцінювання. Вимушене дистанційне навчання, викликане спочатку пандемією, а потім війною призвело до залучення нових цифрових інструментів асинхронної та синхронної взаємодії учасників освітнього процесу: платформи для дистанційного навчання MOODLE, електронних підручників, аудіо- та відеоматеріалів, мобільних технологій (Viber, Telegram), хмарних технологій (GOOGLE диск), онлайн дошки, сайтів-конструкторів навчальних завдань. До найбільш ефективних програм, із допомогою яких можна здійснювати фасилітацію на лекційних і семінарських заняттях відносимо ZOOM із можливістю об'єднання студентів у творчі групи в сесійних залах із метою розв'язання навчальних задач, а також платформу Mentimeter – як конструктор навчальних завдань та інструмент для збору думок і очікувань студентів всієї групи. Засобом цієї програми на лекції було досліджено спільні для всієї групи студентів цінності сучасного виховання, які було візуалізовано в хмару слів,

визначалося ставлення студентів до можливостей використання методів заохочення й покарання зі статистикою зроблених виборів. Наприкінці занять проводимо рефлексію щодо досягнення поставленої мети з допомогою чату, білої дошки програми ZOOM, на якій студенти можуть поставити позначки або ділитися висловлюванням щодо оцінки й рефлексії здійсненої діяльності.

Під час вибору методів педагогічної фасилітації в різних видах дистанційної роботи фокусуємося на таких питаннях:

Яку мету й задачі потрібно досягти?

Яким чином будуть задіяні учасники?

Якою буде послідовність виконання завдань групою?

Як ефективно організувати комунікацію та зворотний зв'язок?

Як ресурси будуть задіяні?

Які цифрові інструменти будуть оптимальні в досягненні навчальної мети?

Як створити безпечне й комфортне середовище для учасників?

Для здійснення інтерактивного навчання використовуємо створення творчих груп різного характеру: постійні домашні групи для підготовки домашніх проєктів і групи змінного складу для роботи на лекційних та семінарських заняттях.

Звичайно, навчання онлайн має свої обмеження, часто викликає дискомфорт у спілкуванні, і в той самий час така інформатизація має інноваційний потенціал, розвиває професійні вміння майбутніх педагогів, надає можливості реалізовувати фасилітативний підхід і розвивальне середовище для учасників.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку вищої освіти потребують переоцінки методологічні, теоретичні й методичні підходи до підготовки сучасного викладача. Вважаємо, що в цьому аспекті мають бути суттєво змінені зміст, моделі й технології освітньої діяльності педагога. Одним з ефективних підходів до розв'язання даної проблеми вбачаємо в становленні й розвитку фасилітативної педагогіки, виникнення якої ми пов'язуємо з розвитком

реверсивного навчання як однієї з моделей змішаного навчання.

Основне призначення фасилітативної педагогіки це – пошук шляхів реалізації позицій педагога, комплементарних позиціям студентів.

Фасилітативний підхід у процесі підготовки майбутніх педагогів обумовлюється створенням активного навчального середовища, організацією спільного співробітництва студентів між собою та з викладачем, розвитком ініціативи, творчих здібностей студентів, підвищенням мотивації до навчальної та професійної діяльності, цілеспрямованою перебудовою установок викладача, що реалізуються в процесі його міжособистісної взаємодії зі студентами.

У процесі реалізації фасилітативного підходу важливе розуміння таких понять як фасилітативна спрямованість і фасилітативна компетентність викладача, які є підґрунтям готовності до фасилітативної діяльності.

Отже, у своєму дослідженні ми дотримуємося тієї думки, що реалізація фасилітативного підходу у роботі викладача вищої школи в традиційному офлайн або в дистанційному онлайн вигляді буде сприяти формуванню педагогів нового типу.

ВИСНОВКИ

Фасилітація в освітньому процесі виникла як суттєво новий метод ефективного навчання та розвитку нового покоління. Педагогічна фасилітація висуває низку вимог до процесу навчання, а особливо до особистості майбутнього викладача. Основними характеристиками особистості педагога-фасилітатора є рефлексія, емпатія, сенситивність до емоційного настрою групи, аутентичність, прагнення до саморозвитку й самоактуалізації, асертивність, атрактивність, толерантність, конгруентність, креативність, відкритість до нового, активність, комунікативні та лідерські якості. Готовність викладача до фасилітації розглядається як багатоконпонентне утворення, що інтегрує в себе різні сторони особистості й вимагає якісно нової системи психологічної підготовки викладачів

Відповідно до мети магістерської роботи в ході дослідження були вирішені наступні завдання:

1. Було розглянуто та надано загальну характеристику поняттю фасилітація, педагогічна фасилітація, фасилітаційна компетентність, а саме: що фасилітація – це організація процесу колективного розв'язання проблем у групі, якою керує фасилітатор. Це одночасно процес та сукупність навичок, які дозволяють ефективно організовувати обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконати всі заплановані дії з максимальним залученням учасників процесу; що педагогічна фасилітація – це якісно вищий і такий, що відповідає сучасним запитам практики, рівень організації навчання майбутніх професіоналів; що фасилітаційна компетентність – це інтегративний, динамічний комплекс індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних характеристик педагога що характеризуються здатністю створювати взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу з урахуванням мотивації до навчальних предметів.

2. Згідно другого завдання нашого дослідження було обґрунтовано

сутність, складові поняття фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО. Таким чином, структура фасилітаційної компетентності майбутнього педагога містить мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, праксіологічний компоненти, які мають аспект перцепції, інтеракції, комунікації. При цьому мотиваційно-аксіологічний компонент пов'язаний із фасилітаційною позицією, яка передбачає людиноцентровану установку, ставлення до здобувачів освіти як до найвищої цінності, відкритість, доброзичливість, толерантність, тактовність, емпатійність; когнітивний компонент містить знання про сутність фасилітативної взаємодії та спілкування, вікові й індивідуальні особливості суб'єктів освіти; праксіологічний компонент представлений перцептивними, проектувально-конструктивними, комунікативними, рефлексивно-аналітичними вміннями.

3. Відповідно до третього завдання, нами визначено критерії, показники та рівні сформованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО. Під критерієм сформованості фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО розуміємо одиницю виміру сукупності ознак (показників сформованості фасилітаційної компетентності), що дають підстави зробити висновок про ступінь відповідності особистісних якостей суб'єктів навчально-виховного процесу та їх поведінки/діяльності вимогам цілеспрямованого впливу. Компонентну структуру фасилітаційної компетентності педагога складають гносеологічний, праксеологічний, аксіологічний компоненти.

Таким чином, гносеологічний компонент фасилітаційної компетентності діагностується за допомогою проєктивного критерію за показниками: обізнаність із механізмами педагогічної фасилітації (педагогічна підтримка/педагогічний супровід); обізнаність із варіативністю педагогічного спілкування (активне/пасивне слухання; монологічна/діалогічне мовлення; комунікативна стратегія та комунікативна тактика); обізнаність із прийомами педагогічної техніки (таксика, кінесика, проксеміка, екстра та паралінгвістика).

Праксеологічний компонент фасилітаційної компетентності може бути вимірний за допомогою інструментального критерію за показниками:

комунікативно-стратегічні вміння; конфліктологічні вміння; перцептивно-невербальні вміння.

Діагностування аксіологічного компонента уможлиблюється застосуванням світоглядного критерію сформованості фасилітаційної компетентності за такими показниками: емоційність; емпатійність; гуманістична спрямованість.

До експериментальної роботи було залучено 35 студентів 1 курсу магістратури освітньої програми «Педагогіка вищої школи» факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету. Загальна кількість респондентів ЕГ склала – 20 осіб, загальна кількість респондентів КГ – 15 осіб. Діагностичні методики такі як анкета-питальник «Педагогічне спілкування як взаємодія», методика «Перцептивно-невербальна компетентність» (модифікація В. Фетіскіна); методика для визначення рівня комунікабельності особистості (модифікація тесту В. Ряховського); методика для визначення здатності особи до самоконтролю у спілкуванні (модифікація В. Фетіскіна); анкету-питальник «Чи вмієте Ви слухати» (модифікація І. Глазкової); методика діагностики рівня конфліктності особистості (модифікація Т. Лірі).

Таким чином, результати діагностики початкового рівня формованості фасилітаційної компетентності майбутніх викладачів ЗВО за всіма критеріями засвідчили, що у значної більшості студентів зафіксовано низький рівень сформованості фасилітаційної компетентності.

4. Метою четвертого завдання нашого дослідження був аналіз педагогічних умов формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО який дозволив нам виокремити такі педагогічні умов як-от:

- наявність педагога – фасилітатора. Фасилітація є професійно важливою якістю особистості педагога. Вона інтегрує в собі індивідуально-психологічні особливості емоційної, інтелектуальної й поведінкової сфер, виявляється в міжособистісній взаємодії і позитивно впливає на виконання педагогічної діяльності;

- використання різноманітних ресурсів навчання і створення особливих умов, які полегшують студентам їх використання;

- використання фасилітативних технологій, які передбачають комплекс алгоритмів та прийомів організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками педагогічного процесу, що базується на використанні особистого досвіду та спрямований на створення умов для розвитку суб'єктного досвіду, становлення здатності до творчості, самоактуалізації у навчальній та інших доступних сферах життєдіяльності.

5. Розроблено методичні рекомендації щодо формування фасилітаційної компетентності майбутнього викладача ЗВО на прикладі методики «Світове кафе», технології «Хакатон», панельного обговорення та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березка С. В. Педагогічна фасилітація у ЗВО : теоретичні аспекти підготовки особистості викладача. *Педагогічна та вікова психологія*. 2019. № 4, т. 2. URL: http://www.tpsjournal.kpu.zp.ua/archive/4_2019/part_2/3.pdf
2. Борисюк С. О. Розвиток здатності до фасилітативної взаємодії у майбутніх соціальних педагогів засобами соціально-педагогічного тренінгу. *Наукові записки НДУ ім. М. В. Гоголя: Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 5. С. 180–182.
3. Волкова Н. П., Степанова А. А. Фасилітатор як важлива рольова позиція сучасного викладача вишу. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2018. № 1 (15). С. 228-234.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол.ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Виговська Л. П. Емпатійність як механізм реалізації суб'єкт-суб'єктної педагогічної парадигми. *Збірник наукових праць НПУ імені М. П. Драгоманова. Психологія*. 1999. Вип. 4 (7). С. 61-66.
6. Вілкінсон М. Секрети сприяння : SMART-посібник по роботі з групами. Харків : Фабула, 2021. 512 с.
7. Галіцан О. А. Формування педагогічної фасилітації майбутніх учителів у процесі навчання у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2010. 21 с.
8. Гельбак А. М. Розвиток комунікативних навичок підлітків засобами фасилітаційного впливу : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2010. 186 с.
9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
10. Гура Т. В. Педагогічна фасилітація – механізм розвитку лідерського потенціалу студентів в умовах технічного університету. *Теорія і практика*

управління соціальними системами. 2014. № 3. С. 32-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2014_3_6.

11. Гуцало Е. У. Основи психологічної компетентності майбутнього педагога : практикум : навч. посіб. Кропивницький : ФОП Александрова М. В, 2016. 140 с.

12. Гуцало Е. У. Теоретичні засади та методологія психолого-педагогічного супроводу в системі соціально-педагогічної роботи. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 122. С. 133-140.

13. Желанова В. В. Фасилітативна компетентність майбутнього вчителя : сутність і структура. *Теорія та методика професійної освіти*. 2021. Вип. 31, т. 1. С. 85-90.

14. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії : навч. посіб. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту та бізнесу, 1997. 302 с.

15. Казанжи М. Й. Психологічні особливості фасилітативності як властивості особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Одеса, 2007. 190 с.

16. Кейнер С. Як привести групу до спільного рішення : посібник для фасилітатора. Київ : РВВ КГУ, 2013. 328 с.

17. Коломійченко С.Ю. Підготовка майбутнього вчителя у вищих педагогічних навчальних закладах до організації фасилітаційного спілкування з учнями : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків. 2010. 20 с.

18. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : кол. монографія / Н. М. Бібік та ін. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.

19. Кондрашихіна О. О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 190 с.

20. Кошечко Н. В. Фасилітація як інноваційна технологія управління педагогічними конфліктами у закладах вищої освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 2 (8). С. 24-29.

21. Левченко О.О. Фасилітативна діяльність педагога в контексті суб'єкт-суб'єктного підходу в педагогічній діяльності. *Вісник Житомирського державного університету. Філософські науки*. 2008. № 39. С. 23-26.

22. Микитюк О. М. Формування фасилітативного середовища у процесі проведення тренінгів «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» в освітньому просторі інституту післядипломної педагогічної освіти. *Здорова школа: аспекти моніторингу : навч. посіб. для слухачів системи післядипломної педагогічної освіти*. Львів : Кольорове небо, 2013. 122 с.

23. Мухаметзянова Ф., Хайрутдінов Р. Про феномен фасилітації у вищій освіті. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/o-fenomene-fasilitatsii-v-vysshem-obrazovanii>.

24. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики*. 2003. Т. 296. С. 13-41.

25. Огієнко О. Форми і методи формування фасилітаційної компетентності майбутнього вчителя природничих дисциплін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 8 (112). С. 172-183.

26. Омельченко С., Шулик Т. Педагогічна фасилітація в освітньому процесі сучасних закладів середньої освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Харків, 2018. С. 4-12.

27. Приходько Ю. О. Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ : Каравела, 2020. 418 с.

28. Романишина О. Я. Педагогічні технології розвитку фасилітації майбутніх фахівців гуманітарного профілю. *Теорія і методика виховання*. 2018. Вип. 10. С. 122-129.

29. Романишина О. Я., Крищук Б. С. Види компонентів педагогічної фасилітації майбутніх фахівців гуманітарного профілю. *Збірник наукових праць Державної академії прикордонної академії ім. Б. Хмельницького*. 2018. Вип. 3(14). С. 144-149.

30. Саїджалалова С. Інноваційна освіта: фасилітація як ефективний метод

організації навчального процесу. *Вісник науки і практики*. 2020. № 6 (5). С. 483-490.

31. Трухан Г. В. Фасилітативний розум щасливого вчителя : сутність, структура, місце в системі педагогічної фасилітації. *Теорія і методика навчання і виховання*. 2019. URL: <http://repository.khpa.edu.ua/jspui/handle/123456789/1984>.

32. Фісун О. В. Формування фасилітуючої позиції вчителя в системі науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2011. 217 с.

33. Фісун О. В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2010. Вип. 34. С.133-139.

34. Швардак М. В. Фасилітація у процесі формування творчої особистості майбутнього педагога. *Професійна підготовка майбутнього педагога в умовах сучасної освітньої парадигми* : монографія. Київ : Кондор, 2015. С. 175-183.

35. Фокша О. М. Засоби формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти. *Людина та соціум : сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21-22 вер. 2018 р.). Львів, 2018. С. 69-71.

36. Фокша О. М. Експериментальна модель формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої педагогічної освіти.. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки : реалії та перспективи*. 2018. № 63. С. 192-195.

37. Фокша О. М. Педагогічний вимір феномена «Фасилітаційна компетентність освітян». *Наука у контексті сучасних глобалізаційних процесів* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 30 бер. 2018 р.). Дніпро, 2018. Ч. 2. С. 77-80.

38. Фокша О. М. Функційна роль фасилітації в системі підготовки фахівців соціономічної галузі у вищій школі. *Актуальні дослідження в соціальній сфері* : матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав.

2018 р.). Одеса, 2018. С. 172-174.

39. Хілько С. Особливості формування фасилітаційної позиції майбутнього психолога в системі післядипломної педагогічної освіти. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/ХИЛЬКО.pdf.

40. Цілі і техніка фасилітації. *Основи конфліктології* / за ред. А. Гірник. URL: http://pidruchniki.com/16330826/psihologiya/tsili_tehnika_fasilitatsiyi.

41. Jari Kangas, Elisa Rantanen, Lauri Kettunen. How to facilitate freshmen learning and support their transition to a university study environment. *European Journal of Engineering Education*. 2017. № 6 (668). P. 668-683.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для визначення рівня обізнаності студентів із механізмами фасилітації

Інструкція. Просимо Вас надати відповіді на питання та обґрунтувати власну думку.

1. Чи відомі Вам поняття «ментор», «тьютор», «фасилітатор»?
2. Чи потребує освітня система України кардинальних змін у контексті перетворення «викладача-транслятора знань» на «викладача-наставника»?
3. Чи знайомі Вам поняття «педагогічна підтримка» та «педагогічний супровід» в освіті.

Додаток Б

Анкета для вимірювання обізнаності студентів щодо прийомів педагогічної техніки

Інструкція. Просимо Вас надати відповіді на питання та обґрунтувати власну думку.

1. Чи знайомі Вам поняття «міміка», «таксика», «кінесика», «проксеміка», «екстралінгвістика». Якщо так, що вони означають?
2. Яке значення у роботі викладача мають дикція, інтонація голосу, темп мовлення, тонування та сигніфікація вимови?
3. Чим, на Вашу думку, відрізняється комунікативна стратегія у спілкуванні від комунікативної тактики? Поясніть.

Додаток В

Методика визначення рівня комунікабельності (модифікація теста В. Ряховського)

Призначення. Тест надає можливість визначити рівень комунікабельності людини. Відповідати на питання треба використовувати один із трьох варіантів відповідей: «ТАК», «ІНОДІ», «НІ».

Інструкція. Вашій увазі пропонуються декілька простих запитань.

Відповідайте швидко, однозначно: «ТАК», «ІНОДІ», «НІ».

Питання.

1. Вас чекає ординарна або ділова зустріч. Чи вибиває Вас її очікування з колії?
2. Чи викликає у Вас сум'яття і незадоволення доручення виступити з доповіддю, повідомленням, інформацією на будь-якій нараді, зборах або іншому заході?
3. Чи відкладаєте Ви візит до лікаря до останнього моменту?
4. Вам пропонують поїхати у відрядження до міста, де Ви ніколи не бували. Чи докладете Ви максимум зусиль, щоб уникнути цього відрядження?
5. Чи любляете Ви ділитися своїми переживаннями з ким би то не було?
6. Чи здатні Ви погарячкувати, якщо незнайома людина на вулиці звернеться до Вас із проханням (показати дорогу, назвати час, відповісти на якесь запитання)?
7. Чи вірите Ви, що існує проблема батьків і дітей і що людям різних поколінь важко зрозуміти один одного?
8. Чи посоромитеся Ви нагадати знайомому, що він забув повернути Вам гроші, які зайняв кілька місяців тому?
9. У ресторані або в їдальні Вам подали явно недоброякісне блюдо. Чи промовчите Ви, лише розсерджено відсунувши тарілку?

10. Опинившись наодинці з незнайомою людиною, Ви не вступите з нею в бесіду і обтяжуватиметься, якщо вона першою заговорить. Чи це так?

11. Вас приводить у жах будь-яка довга черга, де б вона не була (у магазині, бібліотеці, касі кінотеатру). Чи вважаєте Ви за краще відмовитися від свого наміру або встанете у «хвіст» черги і нудьгуватимете в очікуванні?

12. Чи побоюєтесь Ви брати участь в якій-небудь комісії з розгляду конфліктних ситуацій?

13. У Вас є власні, суто індивідуальні критерії оцінки творів літератури, мистецтва, культури і ніяких чужих думок з цього приводу Ви не приймаєте. Це так?

14. Почувши де-небудь в кулуарах вислів явно помилкової точки зору з добре відомого Вам питання, чи вважаєте Ви за краще промовчати і не вступати в розмову?

15. Чи викликає у Вас досаду чиє-небудь прохання допомогти розібратися в тому або іншому службовому питанні або учбовій темі?

16. Чи викладаєте Ви свою точку зору більш охоче (думку, оцінку) у письмовій формі, ніж в усній?

Обробка та інтерпретація даних.

Оцінка відповідей: «ТАК» – 2 бали; «ІНОДІ» – 1 бал; «НІ» – 0 балів.

Одержані бали підсумовуються і за класифікатором визначається, до якої категорії відноситься респондент.

30-31 бали. Ви явно некоммунікбельні, і це Ваша слабка сторона, оскільки страждаєте від цього більше Ви самі. Але і близьким до Вас людям нелегко. На Вас важко покластися в справі, яка вимагає групових зусиль. Намагайтеся бути більш товариським та коммунікбельним.

25-29 балів. Ви замкнуті, неговіркі, віддасте перевагу самотності, тому у Вас мало друзів. Нова робота і необхідність нових контактів якщо і не вводять Вас у паніку, проте надовго виводять з рівноваги. Ви знаєте цю особливість свого характеру і буваєте незадоволені собою. Але не обмежуйтеся тільки

такою незадоволеністю. Ви маєте можливість виправити ці особливості характеру. Хіба не буває, що при якій-небудь сильній захопленості Ви набуваєте раптом повної комунікабельності?

19-24 бали. Ви до певної міри є товариською людиною і в незнайомій обстановці відчуваєте себе цілком упевнено. Нові проблеми Вас не лякають. Проте, з новими людьми сходитеся з обережністю, в суперечках і диспутах берете участь неохоче. У Ваших висловах деколи забагато сарказму без будь-якої на те підстави.

14-18 балів. У Вас нормальна комунікабельність. Ви допитливі, охоче слухаєте цікавого співрозмовника, достатньо терплячі в спілкуванні з іншими, відстоюєте свою точку зору без запальності. Без неприємних переживань йдете на зустріч з новими людьми. У той же час, Вам не подобаються галасливі компанії; екстравагантні витівки та багатослівність викликають у Вас роздратування.

9-13 балів. Ви вельми товариські (деколи, мабуть, навіть понад міру). Цікаві, балакучі. Охоче знайомитеся з новими людьми. Вам подобається бути в центрі уваги, нікому не відмовляєте в проханнях, хоча не завжди можете їх виконати. Чого вам бракує, так це посидючості, терпіння при зіткненні з серйозними проблемами.

4-8 балів. Товариськість у Вас дуже розвинена. Ви завжди в курсі всіх справ. Ви любите брати участь у всіх дискусіях, хоча серйозні теми можуть викликати у Вас мігрень або навіть нудьгу. Охоче берете слово з будь-якого питання, навіть якщо маєте про нього поверхове уявлення. Всюди відчуваєте себе «в своїй тарілці». Беретеся за будь-яку справу, хоча не завжди можете успішно довести її до кінця. З цієї самої причини керівники і колеги відносяться до вас з деяким побоюванням.

3 бали і менше. Ваша комунікабельність носить дещо хворобливий характер. Ви говіркі, багатослівні, втручаєтеся в справи, які не мають до Вас ніякого відношення. Беретеся судити про проблеми, в яких абсолютно некомпетентні. Вільно або мимоволі Ви часто буваєте причиною різного роду

конфліктів у вашому оточенні. Запальні, образливі, подекуди буваєте необ'єктивним. Довколишнім людям – і на роботі, і вдома, – важко з вами. Вам треба попрацювати над собою і своїм характером.

**Декларація академічної доброчесності здобувача
ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я _____, студент (ка) _____
курсу, форми навчання _____, факультету _____,
спеціальність _____, адреса електронної пошти _____,
- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему
« _____
_____»

відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) _____